

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ ТА ТУРИЗМУ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Ступінь вищої освіти БАКАЛАВР

на тему: **“СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ В ЗАХІДНОМУ
РЕГІОНІ УКРАЇНИ”**

Виконав: здобувач вищої освіти
IV курсу, групи Тур-41
спеціальності 242 Туризм
(шифр і назва спеціальності)
освітньої програми Туризм
ЛИСЕЦЬКИЙ Ігор Володимирович
(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник к.е.н, доцент Оксана КРУПА
(наук. ступінь, вчене звання, ім'я та прізвище)

Рецензент: Ірина ГОЛУБЕЦЬКА
(ім'я та прізвище)

ДУБЛЯНИ 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ ТА ТУРИЗМУ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ

Ступінь вищої освіти Бакалавр
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
(шифр і назва)

Спеціальність 242 Туризм
(шифр і назва)

Освітня програма «Туризм»
(назва ОП)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
туризму
(назва кафедри)

_____
(підпис)
Оксана КРУПА
(ім'я та прізвище)
“ ” 20 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу здобувача вищої освіти
Лисецькому Ігорю Володимировичу
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи «Сучасний стан та перспективи розвитку активного туризму в Західному регіоні України»

Керівник роботи Крупа Оксана Миколаївна, к.е.н, доцент
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом ЛНУПІ від «30» грудня 2022 р. №453/к-с.

2. Строк подання здобувачем роботи 05 червня 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи: Закони України, Постанови Кабінету Міністрів України, наукова та навчально-методична література, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, Інтернет ресурси та інші інформаційні дані

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Сутність, значення та ознаки активного туризму

1.2. Види та різновиди активного туризму, їх особливості

1.3. Методика дослідження організації активного туризму

Розділ 2. СУЧАСНИЙ СТАН АКТИВНОГО ТУРИЗМУ В ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

2.1. Характеристика регіональних умов розвитку активного туризму

2.2. Опис основних туристичних маршрутів Західного регіону України та оцінка їх атрактивності

2.3. Аналіз розвитку активного туризму в умовах карантину та воєнного стану.

2.4. Вплив туристичної діяльності на стан охорони навколишнього середовища

Розділ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ В ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

3.1. Перспективні напрями розвитку активного туризму

3.2. Шляхи покращення організаційно-економічного, інфраструктурного та інформаційного забезпечення розвитку активного туризму в регіоні.

Розділ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ

4.1. Основи охорони праці і заходи безпеки під час організації туристичних подорожей

4.2. Пожежна безпека

4.3. Інструкція з охорони праці та пожежної безпеки

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):
рисунки, таблиці

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Ім'я, прізвище та посада консультанта	Підпис, дата		Відмітка про виконання
		завдання видав	завдання прийняв	
Стан охорони навколишнього середовища				
Охорона праці				

7. Дата видачі завдання «30» січня 2023 року
КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Отримання завдання для написання кваліфікаційної роботи	30.01.2023	
2.	Розробка плану кваліфікаційної роботи, ознайомлення з літературними джерелами за темою, збір практичних матеріалів	до 08.02.2023	
3.	Написання вступу і I розділу	до 03.03.2023	
4.	Написання II розділу	до 07.04.2023	
5.	Написання III розділу	до 05.05.2023	
6.	Написання IV розділу і висновків	до 26.05.2023	
7.	Оформлення кваліфікаційної роботи і подання науковому керівнику для написання відгуку	до 05.06.2023	
8.	Перевірка тексту кваліфікаційної роботи на унікальність. Скерування на зовнішню рецензію	до 08.06.2023	
9.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедрі	до 16.06.2023	
10.	Захист кваліфікаційної роботи перед Екзаменаційною комісією	27.06.2023	

Здобувач вищої освіти _____
(підпис)

Керівник кваліфікаційної роботи _____
(підпис)

Ігор ЛИСЕЦЬКИЙ
(ім'я та прізвище)

Оксана КРУПА
(ім'я та прізвище)

УДК 379.85:796.5 (477)

Кваліфікаційна робота: 83 сторінки текстової частини, 18 рисунків, 7 таблиць, 46 літературних джерел.

Лисецький І.В. Сучасний стан та перспективи розвитку активного туризму в Західному регіоні України. Кваліфікаційна робота за спеціальністю 242 Туризм. Львів: ЛНУП, 2023. 90 с.

У роботі висвітлено теоретико-методологічні основи дослідження активного туризму, зокрема розглянуто сутність, значення та ознаки активного туризму, а також види та різновиди активного туризму, їх особливості.

Проаналізовано сучасний стан активного туризму в західному регіоні України, подано загальну характеристику регіональних умов розвитку активного туризму, описано основні туристичні маршрути Західного регіону України та оцінка їх атрактивності, проаналізовано розвиток активного туризму в умовах карантину та воєнного стану.

Запропоновано напрями розвитку активного туризму на перспективу, а також шляхи покращення організаційно-економічного, інфраструктурного та інформаційного забезпечення розвитку активного туризму в регіоні.

Окрему увагу приділено аналізу стану охорони праці та охорони навколишнього середовища, їх покращенню.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ.....	8
1.1. Сутність, значення та ознаки активного туризму.....	8
1.2. Види та різновиди активного туризму, їх особливості	16
1.3. Методика дослідження організації активного туризму.....	23
Розділ 2. СУЧАСНИЙ СТАН АКТИВНОГО ТУРИЗМУ В ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ.....	30
2.1. Характеристика регіональних умов розвитку активного туризму.....	30
2.2. Опис основних туристичних маршрутів Західного регіону України та оцінка їх атрактивності.....	42
2.3 Аналіз розвитку активного туризму в умовах карантину та воєнного стану..	52
2.4. Вплив туристичної діяльності на стан охорони навколишнього середовища.....	58
Розділ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ В ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ.....	61
3.1. Перспективні напрями розвитку активного туризму	61
3.2. Шляхи покращення організаційно-економічного, інфраструктурного та інформаційного забезпечення розвитку активного туризму в регіоні.....	70
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ.....	77
4.1. Основи охорони праці і заходи безпеки під час організації туристичних подорожей.....	77
4.2. Пожежна безпека.....	80
4.3.Інструкція з охорони праці та пожежної безпеки.....	82
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі суспільного розвитку досягнення науково-технічного прогресу щораз більше проникають у професійну діяльність і побут людей, звільняючи їх від фізичних навантажень навіть при виконанні найпростіших робіт. Попри очевидні переваги цього процесу (зростання продуктивності праці, збільшення вільного часу), його негативним наслідком є значне скорочення необхідної для нормального функціонування організму рухової активності. В умовах розвитку інформаційних та комунікаційних технологій щораз більше людей основну частину свого робочого часу проводить за комп'ютерами, пультами управління різних пристроїв, кермом автомобіля; а відпочинок та дозвілля – у соціальних мережах, інтернеті, перед екраном телевізора чи за комп'ютерними іграми. Малорухливий спосіб життя і «сидяча» одноманітна робота призводять до стану гіподинамії, наслідком якої є порушення функцій органів дихання, кровообігу, травлення, опорно-рухового апарату, нервової системи та виникнення численних хвороб: остеохондрозу, атеросклерозу, ожиріння, серцево-судинних захворювань тощо.

У зв'язку з цим, серед широких верств населення досить швидко зростає популярність активних видів відпочинку, в тому числі й активного туризму. За прогнозами аналітичного агентства Technavio, його зростання за період з 2019 до кінця 2023 р. становитиме 36%. Тому багато країн розвивають локації та інфраструктуру для різноманітних видів активного відпочинку - від спортивних змагань до дайвінгу, екстремального туризму, марафонів і піших походів [43].

Сприяють розвитку активного туризму й процеси урбанізації та збільшення частки міського населення, яке щораз більше відчуває потребу у зміні середовища перебування, збільшенні рухової активності, отриманні естетичного задоволення для зняття перевтоми і нервових навантажень. Подорожі дають її учасникам фізичне і моральне задоволення, сприяють їх духовному збагаченню, знайомству з природою, історією та культурою країни.

Значно зріс інтерес до активного туризму внаслідок світової пандемії Covid-19. Попри певні негативні тенденції у цьому сегменті туристичного ринку

на першому етапі пандемії, коли діяли жорсткі карантинні обмеження, надалі кількість прихильників активного туризму почала зростати. Це пов'язано із бажанням людей зміцнити власне здоров'я, поліпшити імунітет, мінімізувати контакти, а разом із ними ризики зараження вірусом в місцях скупчень людей.

Глобальні тенденції розвитку активного туризму загалом проявляються і в Україні, особливо у її західних областях. Адже туристично-рекреаційний потенціал Західного регіону країни, його природно-ландшафтне різноманіття та багата історико-культурна спадщина дозволяють розвивати практично усі види туризму. Водночас, в умовах кризи туристичної сфери, спричиненої пандемією коронавірусу та російським вторгненням, поширення організаційних форм активного туризму відбувається відносно повільно, що призводить до збільшення чисельності самостійних туристів. Така тенденція не дозволяє повною мірою реалізувати потенціал активного туризму окремих регіонів, оцінити інтенсивність і спрямованість туристичних потоків, розвивати інфраструктуру. Тому проблематика, визначена темою кваліфікаційної роботи, є досить актуальною.

Дослідженню теоретичних засад та практичних проблем функціонування сфери активного туризму присвячені наукові праці С. Булатова, М. Гамкала, Х. Качалуби, О. Корнієнка, П. Лівака, М. Мальської, Н. Паньків, П. Романіва, І. Писаревої та ін. Водночас, окремі регіональні аспекти розвитку активного туризму залишаються не достатньо вивченими. Також потребує обґрунтування подальша стратегія розвитку даного туристичного напрямку з огляду на нові умови, що склалися внаслідок російсько-української війни.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження сучасного стану та обґрунтування перспективних напрямів розвитку активного туризму, а також розробка практичних рекомендацій щодо поліпшення використання ресурсного потенціалу активного туризму на регіональному рівні.

Відповідно до мети були визначені наступні завдання:

- розкрити теоретичні засади функціонування сфери активного туризму, зокрема його сутність, видові особливості та принципи організації;
- проаналізувати регіональні умови та чинники розвитку активного туризму, сучасний стан туристичної інфраструктури

- здійснити комплексний статистико-економічний аналіз тенденцій розвитку активного туризму;

- охарактеризувати основні туристичні маршрути Західного регіону України у контексті їх туристичної привабливості;

- визначити ключові проблеми розвитку активного туризму в умовах карантинних обмежень та воєнного стану;

- обґрунтувати перспективні напрями розвитку активного туризму у регіоні;

- розробити рекомендації щодо покращення організаційно-економічного, інфраструктурного та інформаційного забезпечення розвитку активного туризму;

Об'єкт дослідження: види активного туризму Західного регіону України.

Предметом дослідження є регіональні організаційно-економічні умови та особливості розвитку активного туризму.

Методи та інформаційна база дослідження. Теоретичною і методологічною основою для написання кваліфікаційної роботи послужили фундаментальні положення економічної теорії, туризмології, рекреалогії, наукові концепції, висвітлені у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників активного туризму. Вирішення визначених метою завдань забезпечило використання відповідних загальнонаукових та спеціальних методів: діалектичного, історико-логічного, аналізу і синтезу, структурно-функціонального, розрахунково-аналітичного, методів статистичної обробки даних, графічного та ін.

Інформаційну базу досліджень становили Закони України, Постанови КМУ, інші нормативно-правові акти, програмно-цільові документи регіонального розвитку туризму, офіційні дані Державної служби статистики України та її регіональних підрозділів, наукова та навчальна література, інтернет-ресурси.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані в процесі написання кваліфікаційної роботи результати у формі теоретичних узагальнень, висновків та практичних рекомендацій можуть бути використані в процесі формування регіональних стратегій розвитку активного туризму, у діяльності суб'єктів господарювання туристичної сфери, а також у навчальному процесі.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

АКТИВНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Сутність, значення та ознаки активного туризму

У сучасних умовах щораз більшої популярності набуває активна форма відпочинку, яка здійснюється із використанням засобів спортивного туризму та базується на різних формах туристично-рекреаційної діяльності та спорту. Цей напрям туристичної індустрії формує специфічну сферу соціально-економічних відносин у галузі, який отримав назву «активний туризм».

Активний туризм був і є у різній мірі складовою життя значної частини населення всього світу (понад 50% подорожуючих з туристично-рекреаційною метою), здійснюючи позитивний вплив на організм людини, підтримуючи фізіологічне та психо-емоційне здоров'я, задовільну фізичну форму, психолого-емоційний стан [27, с. 32]. Щорічна чисельність прихильників активного відпочинку у природному середовищі в світі становить сотні мільйонів осіб і з року в рік вона неупинно зростає. Завдяки цьому активний туризм набув статусу вагомого і одного з найбільш перспективних (у контексті розвитку, інтересу для інвесторів) сегментів туристичної галузі. Постійно з'являються нові та розвиваються існуючі види активного відпочинку у всіх сферах природного середовища: на землі і під землею, на воді і під водою, а також в повітрі.

У науковій літературі можна зустріти різні тлумачення сутності активного туризму. Проаналізувавши їх зміст, відзначимо, що багато фахівців ототожнюють активний туризм із спортивним туризмом, що зумовлено значними фізичними навантаженнями, які зазнають туристи в процесі подолання маршруту, та потребою використання під час подорожей спеціального спортивного спорядження. При цьому серед цілей таких подорожей акцент робиться на певних спортивних результатах.

Зокрема, П.Лівак, Ю.Полухін та А. Стешиц зазначають, що активний туризм – це такий вид туризму, який об'єднує подорожі з активними засобами пересування у природному середовищі з метою отримання нових відчуттів, вражень, вдосконалення фізичної форми людини та досягнення спортивних результатів [25, с. 80-81].

Однак, підкреслюючи пріоритетне місце спортивного туризму у сфері активного відпочинку, ці ж науковці наголошують, що спортивний туризм є передусім кваліфікованою діяльністю, основна мета якої - досягнення високих спортивних результатів у видах цього туризму за встановленими правилами на основі вдосконаленої спортивної форми команди або спортсмена [25, с. 81]. Як і інші форми активного туризму, спортивний туризм передбачає проходження туристичних маршрутів (туристичних дистанцій), прокладених у природному середовищі із різноманітними перешкодами (перевалами, вершинами, порогами, каньйонами, печерами) але він здебільшого має змагальний характер і здійснюється з використанням різноманітної туристичної техніки (технічних прийомів), тактики, спеціального спорядження.

Натомість, більшість фахівців з туризму розуміють під активним туризмом такий, який при проходженні туристичних маршрутів використовує активні засоби пересування та подолання перешкод (пішки, на байдарках, лижах, велосипедах тощо) [21, с.104]. Зокрема, Н.Паньків та Х. Хачалуба під активним туризмом розуміють усі види туристичних подорожей в різноманітному природному середовищі, які характеризуються активним способом пересування (пішим, велосипедним, лижним, кінним та водним з застосуванням малих плавзасобів) по маршруту, тобто з витратою відповідних фізичних зусиль туриста [34, с.151]. При цьому науковці наголошують, що досягнення спортивних результатів не є головною метою активного туризму. Ця особливість, а також відсутність необхідності значних фінансових вкладень для його здійснення забезпечує масовий характер і доступність даного виду туризму для широких верств населення.

Окремі автори вказують на близькість сутності спортивного і активного туризму. Однак, останній, на їх думку, характеризується проходженням нескладних і некласифікованих маршрутів, що не дає змоги учасникам отримувати спортивні звання і розряди. З огляду на це О.Колотуха визначає активний туризм як вид туристично-рекреаційної діяльності, яка здійснюється в природному середовищі, і полягає у проходженні туристських маршрутів різними активними засобами пересування із подоланням різноманітних перешкод (перевалів, вершин, порогів, каньйонів, печер тощо) [21, с. 107]. Як бачимо, у цьому визначенні звертається увага на рекреаційну природу активного туризму і те, що він може здійснюватися з використанням активних засобів пересування.

Досить розгорнуте тлумачення сутності активного туризму дають науковці ЛНУ ім. І.Франка – М. Мальська, М. Гамкало та П. Романів. Під активним туризмом (масовим активним туризмом) вони розуміють сукупність диференційованих за видами форм туристично-рекреаційної роботи, що передбачають активне долаття маршруту геоторією з або без використання спеціалізованих транспортних засобів (пішки, велосипед, плавзасоби на воді, засоби повітроплавання, лижі тощо), застосовуючи помірні психоемоційні та фізіологічні кондиції організму та не передбачаючи спеціальних техніко-технічних навиків [27]. У контексті організації активного туризму як процесу мається на увазі система організаційних (самоорганізаційних) заходів спрямованих на створення, просування, реалізацію активно-туристичної подорожі. Відбувається цей процес здебільшого на засадах самоорганізації, організації туроператорів, туристичних клубів, секцій, гуртків, факультативної учнівської чи студентської роботи тощо.

Проаналізувавши різні погляди науковців щодо трактування сутності активного туризму, можемо зробити висновок, що цей блок туристичної діяльності формують декілька сегментів, які пов'язані із рівнем фізичної активності та спортивної підготовки. Відповідно, до предметної області активного туризму відносять спортивний туризм, спортивно-оздоровчий і

спортивно-рекреаційний туризм, екстремальний і пригодницький туризм. Співвідношення між спортивними категоріями та окремими сегментами активного туризму ілюструє рисунок 1.1.

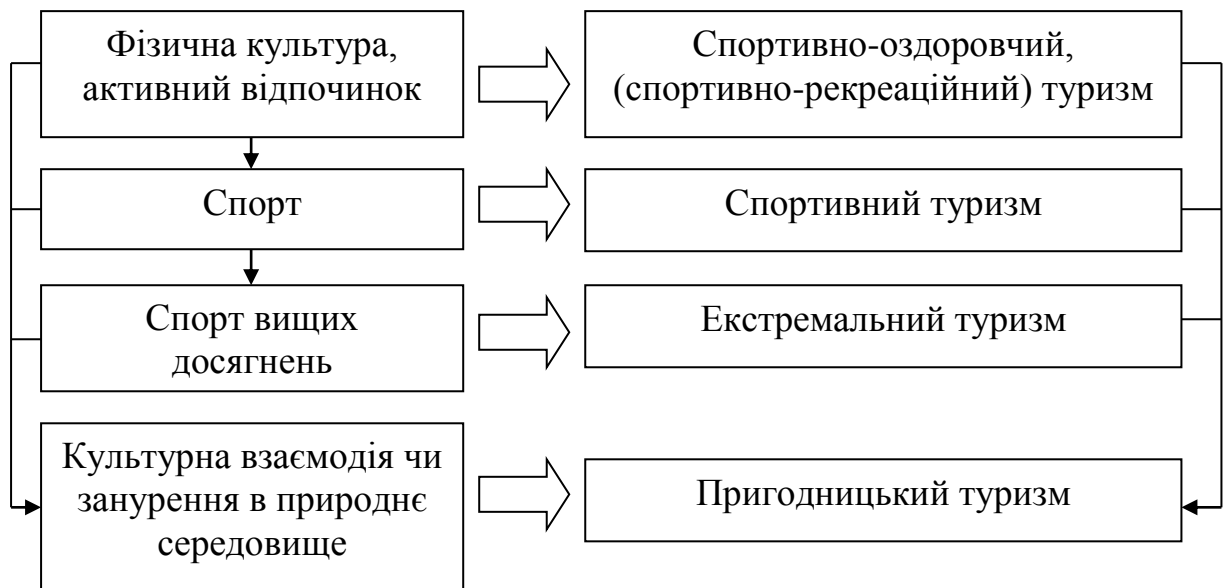

Рис. 1.1 - Взаємозв'язок між спортивними категоріями та сегментами активного туризму*

*Узагальнено автором

На думку А. Колотухи [21], центральною ланкою блоку активного туризму є спортивний туризм, який характеризується наявністю чітко визначеної нормативної бази, розробленої класифікації маршрутів (диференціюються за рівнем складності туристичних перешкод, розрядними спортивними нормативами). Відповідно, усі активні туристичні заходи, які не регламентуються нормативними вимогами і за своїми параметрами та рівнем інтенсивності є нижчими від спортивно-туристичних підпадають під категорію спортивно-оздоровчого туризму. Останній є специфічним видом рекреаційно-туристичної діяльності, що здійснюється головним чином у формі оздоровчого туристичного походу (подорожі), або туристичного табору з радіальними туристичними виходами. У процесі таких походів відновлюються фізичні, психічні та духовні сили людини, здійснюється активний відпочинок та оздоровлення, удосконалюються туристичні знання, уміння та навички, відбувається підготовка туристів до складніших туристично-спортивних заходів.

Серед активних форм *спортивно-рекреаційного туризму* можна виокремити туристичні походи вихідного дня або багатоденні оздоровчі походи. Вони зазвичай відбуваються районами, що відзначаються багатими туристично-рекреаційними ресурсами (лісовими і гірськими масивами, чистим повітрям та водоймами, красивими ландшафтами). При цьому використовуються оздоровчо-фізичні навантаження, які за своїми характеристиками є певною технологією відпочинку та зміцнення здоров'я. Прикладом таких активних форм спортивно-рекреаційного туризму можна вважати екологічні туристичні походи маркованими екологічними стежками та неосвоєними («дикими») територіями, які здійснюються з рекреаційною та пізнавально-екологічною метою.

Сьогодні відбувається щораз більше «насичення» активного туризму пізнавальним компонентом (пізнавальною метою). Приваблива пізнавальна мета, бажання відкрити для себе щось нове, отримати унікальні враження формується в результаті відвідування привабливих місць, дослідження історичних подій чи природних явищ, здійснення нестандартного виду діяльності («царське полювання», «сафарі-тур», «пошук скарбів», «відвідування замків з привидами»). Такі види активного відпочинку підпадають під категорію пригодницького туризму. Цей вид туризму вважається дотичним до екотуризму, активного туризму або пригодницьких подорожей, а також може включати в себе екстремальні елементи.

За твердженням Global Adventure Travel Trade Association пригодницьким туризмом вважається будь-яка туристична діяльність, якщо вона передбачає фізичну активність, культурний обмін або діяльність у природному середовищі [46].

Якщо параметри активного відпочинку або подорожі перевищують нормативні вимоги класифікатора спортивних походів, а також пов'язані із підвищеним ризиком для здоров'я і життя туриста, то така форма туристичної діяльності відноситься до сфери екстремального туризму. Він має не стільки розважальний чи рекреаційний, скільки випробувальний характер.

Узагальнивши наведені положення, можна визначити основні ознаки активного туризму, які є спільними для усіх його складових (рис. 1.2).

Рис. 1.2 – Ознаки активного туризму

Між усіма підсистемами активного туризму існує тісний взаємозв'язок, а тому межу між ними складно визначити (рис. 1.3).

Рис. 1.3 - Взаємозв'язок між підсистемами активного туризму

З одного боку проведення рекреаційних туристичних заходів часто передбачає використання технологій спортивного туризму і потребує відповідної фізичної підготовки. З іншого – спортивні туристичні заходи виконують рекреаційну функцію. Оздоровчий ефект та фактори, які його забезпечують є схожими як для спортивного, так і для спортивно-рекреаційного (оздоровчого) туризму. Наприклад, систематичне перебування туристів-спортсменів і горах чи лісах, що характеризуються унікальним мікрокліматом, чинить безсумнівний оздоровчий ефект. Пригодницький туризм за своєю метою і характером туристичних заходів також може бути спортивно-оздоровчим, спортивним чи навіть екстремальним.

Як видно із рисунку 1.3, предметні поля активного туризму частково перекриваються полями екологічного туризму та інших видів активної рекреації. Це зумовлено тим, що активний туризм часто реалізується в незайманому або малозміненому навколишньому середовищі і є екологічним за суттю [21, с. 107]. Водночас, екологічний туризм не повністю ототожнюється з активним туризмом, оскільки може містити пасивні туристичні форми (споглядання за природою, сільський зелений туризм. Має місце накладення на активний туризм й інших видів рекреації та спорту, які використовують його у якості проміжного продукту, що забезпечує повноцінну реалізацію кінцевих цілей поїздки (гірськолижний туризм, альпінізм тощо).

Активний туризм має надзвичайно важливе соціально-економічне значення. Його головне завдання полягає у тому, щоб привчити громадян корисно і раціонально використовувати вільний час, ефективно відновлювати свої фізичні та духовні сили. Також він забезпечує оптимальне використання туристично-рекреаційних ресурсів.

Туристичним походам належить ключова роль у системі загальної фізичної підготовки та оздоровлення. Зміна форм діяльності, дозований рух, нервово розвантаження, адаптація до незвичайних умов дають змогу не лише відновити сили, але й покращити медико-фізіологічні дані, зокрема фізичну форму та психологічний стан. Після занять активним туризмом покращується

витривалість, стійкість, витримка організму, завдяки чому будь-яка фізична робота виконується легко, а організм після неї швидше відновлюється [25, с.79]. Висока рухова активність сприяє поліпшенню роботи серцево-судинної та дихальної систем, зміцненню опорно-рухового апарату, росту м'язів, поліпшенню координації та швидкості рухів, розвитку інших рухових здібностей (зважаючи на вікові особливості людини). У походах туристи вдосконалюють техніку пересування пішки, набувають практичних навичок їзди на велосипеді, верхи, на лижах, греблі, розвивають організаційні, управлінські та комунікаційні навички. Сукупно усі зазначені навички роблять людей пристосованими до повсякденного життя.

Активний туризм сприяє психологічному вдосконаленню та емоційному збагаченню людей, поліпшує їх психічний стан, зменшує ризик виникнення депресії. Регулярні подорожі роблять людей більш зібраними, терплячими, стриманими та спокійними.

Важливими завданнями активного туризму є розширення краєзнавчого кругозору, збагачення духовного життя людей, пізнання навколишнього світу, поглиблення знань з біології, історії, географії, культури та етнографії.

Ті хто регулярно займається активним туризмом, навіть після виходу на пенсію зберігають високий рівень працездатності, енергійності та рухової активності.

Надзвичайно зацікавлені у розвитку активного туризму й туристичні компанії та інші суб'єкти господарювання даної сфери. Адже, згідно з дослідженнями компанії Active Media Group, активні мандрівники витрачають на 65% більше, ніж звичайні туристи [43]. Це зумовлено тим, що активні подорожі часто потребують спеціального спорядження, додаткових послуг, відбуваються спонтанно, тобто супроводжуються незапланованими витратами на екскурсії чи певні атракції. В процесі мандрівки часто змінюється її тривалість та маршрут. Крім того, в сфері активного туризму діє «ефект ущільнення», який проявляється у тому, що ентузіаст активного туризму заохочує до поїздки членів своєї сім'ї, друзів і знайомих. Разом вони приносять суб'єктам туристичного ринку (турбазам,

готелям, закладам харчування, магазинам спортивного інвентарю, гідам та ін.) значно більше доходів ніж організовані туристичні групи.

Крім того, слід врахувати те, що активний туризм має багато різновидів, які дозволяють займатися ним у будь-яку пору року. Це дає змогу нівелювати негативний вплив фактору сезонності на ефективність використання туристичних ресурсів, а також зменшити антропогенне навантаження на певні природні території, що сприяє їх відновленню.

1.2. Види та різновиди активного туризму, їх особливості

Як було з'ясовано, з точки зору розуміння сутності активного туризму досить важко провести межу між любительським активним відпочинком і тими різновидами активної туристичної діяльності, які потребують спеціальної спортивної підготовки та спорядження. Часто вони здійснюються із використання однакових туристичних засобів, одних і тих же туристичних маршрутів і можуть відрізнятися лише ціллю мандрівки. Ця характеристика визначає особливість класифікації видів активного туризму.

Однак, необхідно відзначити, що класифікація активного туризму передусім здійснюється у рамках загальної класифікації туризму. Тобто, окремі класифікаційні критерії є спільними для всіх видів туризму. Зокрема, за загальними класифікаційними ознаками активний туризм можна поділяти на наступні види:

1) залежно від місця проведення – на міжнародний та внутрішній. Водночас, міжнародний активний туризм за спрямованістю туристичного потоку може бути в'їзним (в Україну) або виїзним (за кордон). Внутрішній туризм передбачає здійснення подорожей громадянами в межах своєї країни.

2) залежно від організаційних засад здійснення – організований і самодіяльний.

3) залежно від складу учасників – індивідуальний та груповий. Також він може бути шкільним, молодіжним, сімейним.

Організований туризм часто ще називають плановим. Він передбачає надання туристичних послуг у визначеному (плановому) порядку спеціалізованими туристичними фірмами, організаціями чи приватними особами, які мають відповідну ліцензію на право такої діяльності. Ці господарські структури виконують усі організаційні функції щодо розробки маршрутів, комплектування туристичних груп, матеріально-технічного забезпечення подорожі (проживання, харчування, транспорт, екскурсійне обслуговування чи туристичний супровід), а також забезпечення дотримання безпекових правил (інструктаж, страхування тощо). Подорожі здійснюються за попередньо наміченими маршрутами, передбачають зупинки для ночівлі в закладах тимчасового розміщення (готелях, турбазах, кемпінгах), де туристам надається комплекс послуг з харчування, організації дозвілля тощо.

Самодіяльний активний туризм передбачає самостійне обрання туристичних маршрутів, способів пересування, забезпечення харчування, ночівлі, планування і здійснення екскурсій. Масовий самодіяльний туризм часто має аматорський характер. Але тим не менше, туристичні заходи у його рамках здійснюються у відповідності із нормативною базою організації туризму в країні, яка передбачає різного роду правила поведінки, обмеження охоронного та безпекового характеру, інші норми.

Більшість дослідників сфери активного туризму зазначають, що основними його видами є: пішохідний, гірський, лижний, водний та велотуризм [23, с. 14]. Зазначені види туризму можуть мати як аматорський характер і здійснюватися суто із оздоровчо-рекреаційною метою (без надмірних навантажень), так і спортивний, а інколи й екстремальний характер. Тому в межах кожного виду туризму можна виділити його спортивні та екстремальні різновиди: наприклад у водному туризмі – це рафтинг, дайвінг, віндсерфінг; у лижному туризмі – гірські лижі, сноубординг, у велосипедному –маунтінбайк.

Хоча більшість видів активного туризму мають комбінований, тобто спортивно-оздоровчий характер.

Окремим видом туризму вважається спелеотуризм. Він здебільшого характеризується пошуковим та дослідницьким характером туристичних заходів

і в силу своєї технічної і психологічної складності не має масового характеру. Щоправда, екскурсійні походи печерами, окремі ділянки яких належним чином облаштовані, можуть бути доступними для широкого кола звичайних відвідувачів.

Також складовими активного туризму є його малопоширені та екзотичні види: кінний, повітроплавання, стрибки з парашутом тощо. Загальну класифікацію видів активного туризму ілюструє рисунок 1.4.

Рис. 1.4. – Класифікація видів активного туризму

Найбільш поширеним видом активного туризму є **пішохідний**. Його мета – подолання туристами (групою чи індивідуально) певного маршруту по місцевості з визначеними точками відправлення і прибуття. У спортивному варіанті проходження маршруту обмежується певним проміжком часу і рівнем складності (наявністю перешкод). Цей вид туризму вважається базовим, оскільки будь-який турист свій шлях у туризмі починає, як правило, з пішохідного. Без цих основних умінь і навичок не обійтися надалі [23, с. 16]. Пішохідний туризм забезпечує фізичний та інтелектуальний розвиток людини, підтримку хорошої фізичної форми та психоемоційного стану. Маршрути пішохідного туризму часто поєднують у собі програми спортивно-оздоровчої чи фізичної підготовки із заходами ознайомлення з історико-культурною спадщиною регіону.

Основними різновидами пішохідного туризму спортивно-оздоровчого чи рекреаційного спрямування є:

- Краєзнавчі й пошукові експедиції – мандрівки, що характеризуються значною тривалістю і мають пізнавально-пошуковий характер, включаючи елементи краєзнавства. Здійснюються з метою культурного виховання молоді; вивчення історичних, археологічних, меморіальних, географічних, геологічних та інших об'єктів;

Екскурсія - це туристська мандрівка, що здійснюється з метою відвідати яку-небудь місцевість, пам'ятку історії, культури, природні об'єкти. При цьому пішохідні походи можуть поєднуватися із добиранням до початку маршрутів різними видами транспорту.

Туристичні пішохідні прогулянки - є легким, уповільненим, приємним та недовготривалим походом або короткочасною замиською поїздкою з метою активного відпочинку. Зазвичай відбуваються прогулянковим темпом у вихідні дні. Мають позитивний вплив на нервову систему людини, загальний стан організму, забезпечують відновлення сил. Їх рекреаційний характер може поєднуватися із пізнавальними цілями.

Також різновидами пішохідного туризму є:

- легка хода - напрям пішохідного туризму, що вирізняється максимальним зниженням ваги спорядження до рівня, що не загрожує безпеці мандрівки;

- бекпекер – бюджетний варіант індивідуальної пішохідної подорожі. Цим терміном позначається мандрівник, що здійснює самостійну подорож за невеликі гроші (не користуючись послугами туроператорів). Бекпекер самостійно планує і здійснює подорож, використовуючи для переміщення усі види громадського транспорту, автостоп, сервіс BlaBlaCar (автобуси, поїзди, літаки), а також усі можливості щодо здешевлення подорожей (акційні пропозиції перевізників, ночівля у хостелах, кемпінгах, місцевих мешканців); харчування у недорогих закладах (фастфуд, столові) чи тих же місцевих мешканців.

- скандинавська хода - вид фізичної активності і спеціальної техніки ходьби, з використанням спеціальних палиць, схожих на лижні.

Категорію складності пішохідного маршруту визначають не лише сукупність локальних перешкод, (переправ, перевалів, вершин, траверси, каньйони) і протяжних (ліси, болота, марі, осипи, моренних пісків, сніжних й льодових) ділянок, але й автономність і новизна маршруту, його визначена відстань і тривалість.

Гірський туризм – частково можна вважати різновидом пішохідного туризму. Водночас, специфіка природних умов високогірних районів та наявність відповідних перешкод формують перед туристами особливі, не властиві іншим видам туризму завдання. Зазначений вид туризму потребує значного арсеналу спеціального спорядження, володіння специфічною технікою і тактикою сходження. Відмінність гірського туризму під пішохідного полягає в тому, що він здійснюється тільки у високогірних районах, тоді як пішохідні походи – у всіх районах. У складних гірських походах обов'язковим також є наявність спеціального альпіністського обладнання (мотузок, карабінів, затискачів, альпіністських поясів і систем, льодорубів, скельних і льодових гаків, скельних молотків тощо). Гірський туризм вважається найбільш колективним видом активного (спортивного) туризму і потребує злагоджених дій усіх учасників походу.

Лижний туризм доступний лише в зимову пору року, оскільки потребує наявності стійкого снігового покриву та мінусових температур. Цей вид туризму характеризується підвищеними вимогами до його учасників, які повинні мати належну фізичну підготовку, психологічну стійкість, добре переносити холод. Іншими словами туристи повинні зберігати робочу форму та психологічну рівновагу в умовах постійних низьких температур, які несприятливо впливають на загальний стан організму. Також вони мають добре володіти лижною технікою (ходу з рюкзаком, долавання перешкод на лижах, спуску, підйому, гальмування, повороту) і технікою руху без лиж. Окрім того, додатковим навантаженням на учасників лижного туризму є більша вага рюкзака (порівняно із пішохідним туризмом), що зумовлено необхідністю у запасному одязі, більшому запасі харчових продуктів, спеціальному спорядженні.

Лижні походи краще планувати на другу половину зими, коли збільшується світловий день і формується стійкий сніговий покрив.

Хоч лижний туризм можна віднести до спортивного напрямку, він також може мати рекреаційну та красезнавчу функцію. Проте у його складі розрізняють екстремальні різновиди – гірські лижі та сноубординг. Вони мають більш масовий характер, ніж лижні походи, у контексті рекреації, однак потребують відповідних спортивних навиків.

Водний туризм – є дуже привабливим видом туризму, що передбачає подорож різноманітними водоймами – гірськими і рівнинними річками, озерами, морями з використанням відповідних плавучих засобів – дерев'яних і надувних човнів, катамаранів, байдарок, плотів тощо. Усі вони повинні бути легкими, надійними, транспортабельними, маневреними, мати запас плавучості. Особливістю даного виду туризму є те, що в умовах пересування рівнинними річками, озерами, водосховищами доцільніше використовувати плавзасоби, які забезпечують потрібну швидкість руху за рахунок активного веслування (каное, байдарки, веслові човни) або руху ніг (катамарани). Тоді як мандруючи гірськими річками, де швидкість течії є більшою ніж 1,5 м/с необхідно використовувати надувні човни, плоти. На них веслування застосовують

головним чином як засіб маневрування і керування, а швидкість руху забезпечується течією.

Водні маршрути можуть мати як природні (пороги, переكاتи, обмілини, бистрини) так і штучні (греблі, кладки, мости, загати) перешкоди. Їх подолання потребує відповідної технічної підготовки. Подолання складних водних перешкод потребує попередньої розвідки, а дуже складних і небезпечних – обходження берегом із перенесенням судна.

Успішне безаварійне подолання водного маршруту потребує від туристів знання гідрологічних характеристик і динаміки водних об'єктів, правил судноплавства, берегових і плавучих знаків, сигналів.

Велосипедний туризм має низку переваг порівняно з пішохідним туризмом. Передусім він характеризується значною вищою швидкістю руху, а отже у декілька разів більшою відстанню, яку може подолати туристична група впродовж одного дня. Відповідно, за той же час можна побачити більше цікавих місць. Висока прохідність велосипеда сприяє тому, що географія велосипедного та пішохідного туризму часто збігається. Велотуризм здебільшого потребує використання міцних і надійних гірських та спортивно-туристичних велосипедів з широким набором передач. Вимогами до учасників велосипедної подорожі є: належна фізична підготовка, знання правил дорожнього руху та сигналів ведучого руху, неухильне їх дотримання.

Спелеологічний туризм – його основною особливістю є складність підземних маршрутів, зумовлена різноманіттям печерного рельєфу, високою відносною вологістю повітря (до 100%), зниженою температурою, відсутністю природного освітлення. Тому цей вид туризму вимагає від його учасників сили, спритності, витривалості, навиків використання засобів життєзабезпечення, страховки, скелелазіння, вміння плавати та пірнати. Спелеологічні маршрути зазвичай складаються з надземної і підземної частин. Печери характеризуються відповідною категорією складності (загалом 9), параметрами якої є рельєф і довжина печери, кліматичні умови в ній, тривалість подорожі, кількість і складність перешкод на маршруті.

1.3. Методика дослідження організації активного туризму

Дослідження сфери активного туризму здійснюється з використанням як загальних, так і специфічних методів наукового пізнання. Серед загальних методів передусім необхідно виокремити: діалектичний, методи індукції та дедукції, структурно-логічний, історичний, а також системний та комплексний підходи.

Використання методу діалектики допомагає зрозуміти складні взаємозв'язки та суперечності, що існують у сфері активного туризму і виявити закономірності його розвитку.

Методи індукції та дедукції є важливими логічними підходами, які використовуються в наукових дослідженнях у туризмі. Індуктивний метод починається зі збору спостережень та фактів, на основі яких формулюються загальні закономірності або теорії. У контексті активного туризму це може означати збір даних про поведінку туристів, їхні вподобання, тенденції розвитку ринку та інші фактори. Після аналізу цих спостережень індуктивний підхід дозволяє зробити узагальнення та формулювання теоретичних висновків.

Метод дедукції використовує загальні принципи, теорії або гіпотези для формулювання конкретних висновків або передбачень. У контексті активного туризму, це означає використання існуючих теорій або концепцій для аналізу проблем його розвитку.

Структурно-логічний метод дослідження базується на аналізі структури сфери активного туризму та логічних відношень між її складовими елементами. Основна мета структурно-логічного методу полягає в розкритті внутрішньої логіки та зв'язків системи туризму. Структурно-логічний метод дослідження у туризмі дозволяє розкрити внутрішню логіку та організацію туристичної галузі, а також зрозуміти взаємозв'язки між її складовими елементами. Цей метод дозволяє дослідникам отримати більш глибоке розуміння системи туризму та забезпечити підґрунтя для раціонального прийняття рішень щодо розвитку та управління туристичною галуззю.

Серед спеціальних методів дослідження активного туризму можна виокремити наступні:

Аналіз літератури: Проведення огляду наукових статей, книг, звітів та інших джерел, що стосуються активного туризму. Цей аналіз дозволить отримати уявлення про основні концепції, теорії та підходи до організації активного туризму.

Опитування: Проведення структурованого або неструктурованого опитування серед активних туристів, організаторів туристичних подорожей, провідників та інших зацікавлених сторінок. Це дозволяє зібрати дані про їхні враження, потреби, переваги та вимоги щодо організації активного туризму.

Спостереження: проведення спостережень за активними туристичними групами під час різних видів активностей, наприклад, під час походів в т.ч. гірських, велосипедних подорожей тощо. Це дозволяє отримати інформацію про організацію подорожей, взаємодію учасників групи, ступінь безпеки та інші аспекти активного туризму.

Фокус-групи. Цей метод передбачає організацію зустрічей з малими групами активних туристів або фахівців у галузі активного туризму для обговорення питань, пов'язаних з організацією та поліпшенням активних туристичних подорожей.

Аналіз даних: збір, узагальнення та аналіз кількісних статистичних даних про чисельність активних туристів, тренди розвитку активного туризму, фінансові показники тощо. Використання статистичних методів дає змогу зробити висновки про тенденції та особливості організації активного туризму.

Кейс-студії: Вивчення конкретних випадків організації активного туризму, таких як успішні туристичні проекти, пригоди або нещасні випадки. Аналіз цих кейс-студій дозволяє зрозуміти, які фактори впливають на успіх або невдачу активних туристичних подорожей та як їх можна покращити.

Ці методики можуть використовуватися окремо або в поєднанні залежно від мети та об'єкта дослідження.

Водночас методика організації будь-якого виду активного туризму не обходиться без ключового елемента подорожі – вибору і опрацювання туристичного маршруту. Сучасна методика створення маршрутів активного туризму передбачає здійснення комплексу організаційних заходів, які умовно можна поділити на дев'ять етапів (рис. 1.5).

Рис. 1.5. - Етапи планування і створення маршрутів активного туризму

I етап - визначення цілей та цільової аудиторії. Організація активного туризму розпочинається з визначення цілей створення маршруту та цільової

аудиторії, до якої він буде спрямований. Це можуть бути екскурсійні маршрути для дослідження природних об'єктів, маршрути для гірського велотуризму, водні маршрути для каякінгу тощо.

II етап передбачає дослідження потенційного регіону, де планується створення маршруту активного туризму. Вивчення включає аналіз природних ресурсів, географічних особливостей, існуючих туристичних об'єктів та інфраструктури, наявності дозвільних документів та інші фактори, що можуть вплинути на маршрут. Для цього використовуються туристичні путівники, карти довідники, наукова та художня література, метеорологічні спостереження, географічні дані, локації річок та озер, звіти туристичних груп і експедицій, що там побували. Маршрут обирається за привабливістю певного місця чи території, які дозволять задовольнити основну мету подорожі туристів.

На III етапі визначаються цікаві туристичні об'єкти та активності, які можна включити до маршруту. Це можуть бути гірські вершини, водоспади, національні парки, велосипедні шляхи, річкові маршрути, пам'ятники архітектури тощо. При виборі певних об'єктів необхідно враховувати не лише цілі маршруту, але й бажання численних учасників, в основі яких: їхні уподобання, інтереси, досвід, технічна підготовленість, тривалість вільного часу, наявність коштів, спорядження тощо. Туристам також надається можливість ознайомленням з життям, традиціями й побутом населення.

На IV етапі здійснюється підбір початкових і кінцевих точок маршруту. Це відбувається виходячи передусім із особливостей самого маршруту і завдань подорожі. Важливими критеріями також є транспортна доступність, тобто під'їзди та підходи до об'єктів з місць постійного перебування (проживання) туристів, взаємозамінність видів транспорту, зручність проживання і харчування.

Завданням V етапу є оцінка технічних параметрів маршруту, таких як відстань, тривалість, складність, висотні показники, доступність транспорту та інфраструктури. Враховуються фізичні та технічні вимоги, які можуть бути потрібні для успішного проходження маршруту. Туристична група повинна мати уявлення про рельєф маршруту, наявність і стан снігового покриву, прогноз

погоди на період подорожі, температурні коливання, наявність місць для ночівель (привалів), можливості виходу до населених пунктів тощо. З'ясовується також можливість придбати у місцевості продукти харчування, медикаменти, деяке спорядження. Це вкрай необхідно для безпеки подорожі.

Розробка детального плану (VI етап). Розробляється детальний план маршруту, включаючи послідовність туристичних об'єктів, точки відпочинку, місця ночівлі, харчування та інші сервіси. При цьому необхідно враховувати потреби туристів у воді, їжі, медичній допомозі та безпеці.

За схемами маршрути можуть бути кільцевими, лінійними та радіальними. Також можуть розроблятися комбіновані варіанти: лінійно-радіальні або кільцево-радіальні маршрути. Кільцевий маршрут передбачає розташування його початкової і кінцевої точок в одному й тому ж місці, лінійний – у різних місцях. Радіальні виходи зазвичай прокладаються осторонь від основного маршруту, для того, щоб туристи могли оглянути цікаві об'єкти, що знаходяться в районі здійснення подорожі.

Вибір схеми маршруту значною мірою визначається і конфігурацією транспортної системи, рівнем розвитку окремих видів транспорту, а також транспортної інфраструктури, що забезпечує надійність і безпеку роботи транспорту.

Маршрут викреслюється на карті або схемі. При цьому позначаються ділянки з природними перешкодами й вказуються способи їхнього подолання, зручні місця великих привалів та ночівель, радіальні виходи, підраховується загальний кілометраж. Наступним кроком є складання графіку руху залежно від складності шляху, розташування населених пунктів, фізичної і технічної підготовки туристів, рельєфу місцевості, намічених для огляду екскурсійних об'єктів тощо.

Етап тестування та оптимізації (вдосконалення) маршруту передбачає попереднє його проходження реальною групою туристів, ізольованими від допомоги зовнішнього світу. Оцінюється ефективність маршруту, збирається фідбек від туристів та організаторів, вносяться необхідні виправлення та

вдосконалення. Іншими словами, на цьому етапі встановлюється низка об'єктивних та суб'єктивних обмежень. Чинниками становлення обмежень можуть бути:

- цільовий споживчий сегмент (вік учасників, стиль та рівень життя, життєвий цикл сім'ї);
- часові обмеження – тривалість світлового дня, комендантська година, допустима тривалість подорожі тощо. Від часових обмежень залежить вибір засобів пересування при проходженні маршруту;
- організаційні обмеження – кількість учасників туристичної групи, вибір форми туру, вартість подорожі.

При розрахунку денних переходів для пішохідних подорожей необхідно виходити з того, що середній шлях, який турист-пішохід може подолати впродовж дня – 15-25 км. При великій вазі рюкзака (у перші дні подорожі) або при проходженні маршруту пересіченою місцевістю з подоланням природних перешкод, а також при наявності в складі групи недостатньо підготовлених початківців, довжину денного переходу необхідно зменшити до 12-18 км.

Етап просування та програмного забезпечення маршруту – передбачає розробку маркетингової стратегії для привертання туристів до маршруту (при організації комерційних подорожей). Використовуються різноманітні канали просування, такі як веб-сайти, соціальні мережі, рекламні матеріали, співпраця з туроператорами тощо.

Моніторинг та оновлення: Після запуску маршруту здійснюється постійний моніторинг його роботи. Оцінюється рівень задоволення туристів, збираються статистичні дані про кількість відвідувань, аналізуються проблеми та вносяться необхідні зміни для покращення маршруту.

Ці етапи можуть змінюватися в залежності від конкретних потреб та контексту створення маршруту активного туризму.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН АКТИВНОГО ТУРИЗМУ В ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

2.1. Характеристика регіональних умов розвитку активного туризму

Питання географічного районування території України є досить дискусійним, оскільки досі не врегульоване на законодавчому рівні. Тому оцінюючи потенціал розвитку активного туризму у Західному регіоні передусім доцільно з'ясувати, які ж області формують цей об'єкт дослідження.

Часто цей термін застосовують відносно трьох областей Галичини - Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської. Деякі науковці додають до цього переліку Закарпатську і Чернівецьку області, інші - Волинську та Рівненську області. Аналіз енциклопедичних джерел та наукових праць із проблем районування дає підстави зробити висновок, що в історико-географічному аспекті Західний регіон країни формують сім областей: Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська, Волинська та Рівненська. Розробники окремих моделей соціально-економічного районування (В. Баштанник, О. Шаблій) включають у цей перелік ще й Хмельницьку область. Однак, інші науковці зазначають, що значні історичні та культурні відмінності останньої не дають підстав (крім чисто географічних) для включення її до складу Західної України.

Попри часткове історико-культурне спрямування активного туризму, його розвиток передусім необхідно розглядати саме у соціально-економічному та географічному аспектах. Тому вважаємо за доцільне характеризувати Західний регіон України у складі 8 областей (включно із Хмельницькою).

Умови розвитку активного туризму передусім визначаються обсягом туристично-рекреаційного потенціалу певного регіону, який формують туристичні ресурси та туристична інфраструктура.

Ресурси активного туризму в свою чергу можна поділити на дві великі групи: природні та антропогенні. Згідно класифікацій, наведеній у науковій літературі, у складі природних ресурсів необхідно виділяти:

- природно-географічні – їх формують ресурси, що мають природне походження і розташовані на певній географічній території (гірські хребти, лісові масиви, рівнини, природні водойми тощо);

- природно-антропогенні – сюди входять, як природні об'єкти, що були окультурені людьми (національні парки, заповідники, заказники), так і об'єкти, створені людиною, але подальший розвиток яких відбувається відповідно до законів природи (ботанічні сади, дендропарки та ін).

Антропогенні ресурси складаються із широкого комплексу туристичних об'єктів та заходів, створених людиною. У складі цієї групи виділяють підгрупи історико-культурних ресурсів (архітектурних, історичних, сакральних, мистецьких, подієвих, археологічних); а також ідейно-тематичних (гастрономічних, технологічних) та нематеріальних ресурсів (фольклор, обряди, звичаї, традиції).

Основу розвитку активного туризму безумовно складають природні ресурси. Це впливає із визначення самої сутності активного туризму, який здійснюється у різноманітному природному середовищі і передбачає подолання маршрутів, прокладених у ньому та природних перешкод. Окрім того, основні види активного туризму (водний, гірський, пішохідний, велосипедний) пов'язані передусім із рухом відповідними природно-географічними територіями.

Водночас, активний туризм, як було зазначено, поєднує спортивно-оздоровчу та рекреаційну функції із пізнавальною, а також із заходами культурного розвитку та національно-патріотичного виховання. Досить часто проміжними точками активних маршрутів є відповідні історико-культурні об'єкти; туристичні маршрути проходять місцями відомих історичних подій; туристичні подорожі здійснюються з метою вшанування пам'яті певних історичних постатей, ознайомлення з історією і культурою рідного краю тощо. Тому антропогенні ресурси також створюють міцний фундамент для розвитку активного туризму, передусім велосипедного та пішохідного.

Відповідно, якщо говорити про ресурсний потенціал активного туризму Західного регіону України, його необхідно оцінювати в розрізі як окремих видів ресурсів, так і областей.

Центральне місце у структурі ресурсного потенціалу досліджуваного туристичного сегменту, на наш погляд, займають орографічні ресурси, які пов'язані із рельєфом території. Відповідно вони є визначальними для розвитку практично усіх видів активного туризму, але передусім пішохідного, гірського, лижного, а також екстремальних його видів (скелелазіння, дельтапланеризм). Більшу частину орографічних ресурсів Західного регіону України формують гірські масиви та пасма Карпат, що знаходяться на території Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей (Карпатський регіон). У Тернопільській та Хмельницькій областях основна частина орографічних ресурсів знаходиться в межах Подільської височини, а у Рівненській та Волинській областях - Волинської височини. Подільська височина захоплює ще й Івано-Франківську, Львівську та Чернівецьку області, а Волинська – Львівську та Хмельницьку області (табл. 2.1).

Особливістю, орографічних ресурсів передусім є те, що вони формують мальовничі ландшафти, які є ключовою причиною пішохідного, гірського та велосипедного туризму. Зокрема, за нашими оцінками понад 80% пішохідних маршрутів Західного регіону України проходить гірськими масивами. Також високогірний рельєф є передумовою розвитку гірськолижного туризму, а перепади висот у місцях стоку річок та річкові пороги формують стрімкі водні потоки, що дозволяють здійснювати сплави на човнах (рафтинг).

З огляду на особливості рельєфу, цілком природно, що Карпатський регіон вважається центром активного туризму в Україні. Саме тут розташована найбільша кількість локацій активного туризму, туристичних стежок та маршрутів, а також різноманітних природних та історико-культурних пам'яток, які спонукають людей до тривалих мандрів для кращого ознайомлення із ними.

До того ж природні умови Карпатського регіону дозволяють ефективно поєднувати не лише різні види активного туризму, але й комбінувати різні види

туристичних подорожей загалом – тобто активний туризм може здійснюватися у рамках історичного, культурного, оздоровчого, екологічного, рекреаційного та інших популярних видів туризму.

Таблиця 2.1. Основні орографічні ресурси Західного регіону України

Назва області	Найвища точка гірської частини	Найвища точка рівнинної частини	Типи та назви основних орографічних ресурсів
Волинська	-	292 м	Волинська височина, Поліська низовина
Закарпатська	2061 м (г. Говерла)		Гірські масиви та пасма Карпат: Вододільний хребет, Горгани, Свидовець, Черногора, Полонинський хребет, Рахівський масив, Вулканічні Карпати
Івано-Франківська	2061 м (г. Говерла)		Подільська височина Передкарпатське низькогір'я Гірські масиви та пасма Карпат: Горгани, Покутсько-Буковинські Карпати, Чивчинські гори, Гринявські гори, Черногірський хребет
Львівська	1405 м (г. Пікуй)	471 м (г. Камула)	Гірські масиви та пасма Карпат: Стрийсько-Сянська верховина, Верховинський вододільний хребет, Верхньодністровські Бескиди, Сколівські Бескиди Передкарпатська височина Подільська височина Волинська височина
Рівненська	-	372 м (пасмо Вороняки)	Волинська височина та її частини: Повчанська височина, Мізоцький кряж, Рівненське і Гошанське плато Подільська височина (пасмо Вороняки) Поліська низовина
Тернопільська	-	443 м (г. Попелиха)	Подільська височина Кременецькі гори Дністровський каньйон Печери
Хмельницька	-	400 м. (г. Велика Бугаїха)	Ділянки Подільської височини: Верхньобузька, Горинь-Слуцька, Придністровська височини, Товтровий кряж, Головне пасмо (Медобори); Шепетівська рівнина Дністровський каньйон Печери
Чернівецька	1574 м (г. Яровиця)	515 м (г. Берда)	Покутсько-Буковинські Карпати Прут-Дністровське межиріччя Буковинське Підгір'я Чернівецька та Хотинська височини Дністровський каньйон Печери

*Узагальнено автором

У складі орографічних ресурсів важливе місце займають печери, які використовуються для розвитку такого специфічного напрямку активного туризму як спелеотуризм. Серед областей Західного регіону України більшість найвідоміших печер знаходять у Тернопільській області. Це зокрема печери:

- Оптимістична (с. Королівка) – має світове визнання, оскільки занесена до Книги рекордів Гіннеса як найдовша печера у Євразії (250 км) та друга за довжиною печера у світі. Особливістю печери є наявність підземного арт-музею і мінералогічного музею, величезних кристалів, химерних галактидів;
- Млинки (с. Залісся) – гіпсова печера довжиною 48 км, найбільш підходить для екстремального туризму через труднощі проходження маршруту. Утворена на місці Сарматського моря;
- Кришталева (с. Кривче) – одна з найкрасивіших і найбільш обладнаних для відвідування туристів печер. Кожен зал печери характеризується неповторним виглядом і унікальною історією:

Рис. 2.1 - Найбільш відомі печери Західного регіону України

- Ветреба (с. Більче-Золоте) – одна з найбільших печер у Європі. У печері розташований музей трипільської культури. Наявний маршрут для екстремального туризму;

- Озерна (с. Стрілківці) – наймальовничіша печера країни. Єдина печера Поділля, що має підземні озера (займають третину її площі). У контексті активного туризму потрібні спеціальні засоби для подолання водних перешкод. Періодично печера затоплюється.

У Чернівецькій області знаходяться печери:

- Попелюшка (с. Подвірне) – восьма за довжиною печера у світі (90 км), частково заходить на територію Молдови. Характеризується величезними галереями, підземними озерами та дивовижними фігурами з кристалів. Для туристичних цілей печеру прикрасили глиняними фігурами, у тому числі Попелюшки, звідки й пішла назва об'єкта.

- Скитська («Гострі Говди») – невелика печера, але досить складна для проходження. Ходи мають оригінальні назви («Спіраль», «Духовка», «Горло»). Найкрасивішим місцем печери є «Кришталева зала».

- Печера Буковинка (1 і 2) - одна із найбільш печер Буковини (5 км). Разом із печерою Попелюшка є винятково важливою для популяризації масового спелеотуризму.

Також, серед геолого-геоморфологічних атракцій Чернівецької області популярністю активних туристів користуються печера Довбуша, скелі "Кам'яна багачка" та "Чорний Діл", відслонення "стінки" Дністровського каньйону біля сіл Василів і Звенячин.

У Хмельницькій області – печера Атлантида – 3-поверхова печера, вважається однією із найкрасивіших у Європі, оскільки вкрита різнокольоровими кристалами. Подорож нею потребує спеціального спорядження.

У Закарпатській області чудовими умовами для розвитку спелеотуризму характеризується Тячівський район. Тут розташовані близько 30 карстових печер, в тому числі найбільша печера Карпат – Дружба. Основними системами печер є Угольський масив та урочище Черлений Камінь. Печери Уголки

різноманітні за своєю будовою, довжиною, глибиною [39, с. 157]. Також невеликі тектонічні печери знаходяться в Ужгородському районі в районі населених пунктів Перечин та Великий Березний. На жаль, внаслідок неналежної уваги зі сторони місцевої влади щодо охорони цих природних об'єктів, сьогодні багато печер є занедбаними і не використовуються для масового спелеотуризму.

У Карпатському регіоні також є всі умови для розвитку лижного туризму. Однак, тривалі лижні походи сьогодні практично не користуються популярністю туристів. Свідченням цього є те, що серед десятків шляхів активного туризму у кожній області, знайшлося місце лише двом лижним маршрутам: 1) «Острівна гора Манчул» у Закарпатській області – довжиною 25 км; 2) місцевий маршрут №5001 «сmt. Славське – г.Ільза – с. Волосянка (Львівська область) – довжиною 10 км. Натомість активно розвивається гірськолижний туризм, який є однією із найпопулярніших форм зимового активного відпочинку (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2 – Лижні курорти Західного регіону України

Область	Кількість курортів	Найпопулярніші лижні курорти регіону
Львівська	13	Славське, Плав'є, Плай, Тисовець, Орявчик, Розлуч, Волосянка («Захар Беркут»)
Закарпатська	22	Драгобрат, Пилипець, Подобовець, Ізкі, Ясіня
Івано-Франківська	11	Буковель, Ворохта, Поляниця, Яблуниця, Шешори, Косів, Вишків, Ільці
Чернівецька	5	Мигово, «Сонячна долина», Лопушна («Перевал Німчич»)

У Львівській області – найбільш відвідуваним гірськолижним курортом є Славське. Основні траси прокладені на схилах гір: Тростян, Менчід, Погар, Варшава, Кремінь. Траси гори Тростян здебільшого розраховані на професіоналів. Не менш популярними є гірськолижні курорти Орявчик («Звенів») та «Захар Беркут», траси яких призначені як для лижників так і сноубордистів. Для гірськолижного спорту також придатними є траси курортів Яблуниця і Буковиця.

У Івано-Франківській області знаходить найсучасніший гірськолижний курорт України з європейським рівнем розвитку інфраструктури та сервісу – Буковель. Частина трас курорту придатна для гірськолижного спорту (екстремального туризму). У літній період відвідувачам комплексу

пропонуються численні послуги активного туризму: пішохідні прогулянки, гірські велосипеди, велотури, кінні прогулянки, рафтинг, скелелазання тощо.

На Закарпатті найбільш популярними лижними курортами є Драгобрат (найвищий і один із наймальовничіших гірськолижних курортів України); Поляниця, Яблуниця. Ворохта.

Відзначимо, що практично усі відомі гірськолижні курорти мають траси різного рівня складності (як для професіоналів, так і для новачків), характеризуються розвинутою інфраструктурою та додатковими послугами.

Зростаюча популярність гірськолижного туризму сприяла появі в останні роки нових лижних трас, в тому числі й поза межами Карпат. Зокрема, рельєф Львівщини дозволив відкрити 2 лижні траси поблизу Львова (у с. Поляна та с. Майдан).

Для розвитку пішохідного та деяких інших видів активного туризму (велосипедного, кінного) велике значення мають лісові ресурси. На території лісового фонду розташовані унікальні природні комплекси, які мають ландшафти високої пейзажної цінності з рідкісними видами флори і фауни. Є в лісовому фонді також визначні природні об'єкти, водоспади, карстові печери, лісові озера, місця поселень рідкісних птахів та тварин, а також об'єкти історико-культурного значення [26]. У Західному регіоні сконцентровано майже 45% усіх лісів України (табл. 2.3).

Таблиця 2.3. - Основні характеристики лісових ресурсів Західного регіону України

Назва області	Площа лісового фонду	Рівень лісистості території	Частка лісів у загальному лісовому фонді України
Волинська	683,0	34,0	7,1
Закарпатська	676,0	52,0	7,0
Івано-Франківська	639,9	45,9	6,7
Львівська	694,7	31,8	7,2
Рівненська	841,0	42,0	8,8
Тернопільська	183,2	13,3	1,9
Хмельницька	281,6	12,9	2,9
Чернівецька	258,0	31,9	2,7
Всього Західний регіон України	4257,4	32,4	44,3

Унікальністю областей Карпатського регіону є поєднання лісових ресурсів із орографічними, що як уже зазначалося, дозволяє забезпечувати комплексний підхід до організації та розвитку активного туризму. Для збереження цих ресурсів у туристичних і рекреаційних цілях, велика частина природних територій Західного регіону України, належить до об'єктів природно-заповідного фонду і охороняється державою (табл. 2.4).

Таблиця 2.4. Основні характеристики природно-заповідно фонду Західного регіону України

Назва області	Кількість об'єктів природно-заповідного фонду	Площа об'єктів. тис. га	Основні об'єкти природно-заповідного фонду
Волинська	397	236,0	Черемський природний заповідник, Національні природні парки (НПП): «Шацький», «Прип'ять-Стохід», «Цуманська Пуща»
Закарпатська	503	197,9	Карпатський біосферний заповідник НПП: «Синевир», «Ужанський», «Зачарований край». Регіональні ландшафтні парки «Притисянський», «Синяк»
Івано-Франківська	526	223,9	Природний заповідник "Горгани" Національні природні парки: «Карпатський», «Гуцульщина», «Галицький», «Синьогора», «Верховинський»
Львівська	404	180,2	Природний заповідник «Розточчя» НПП: «Бойківщина», «Північне Поділля», «Сколівські Бескиди», «Королівські Бескиди», «Яворівський», Регіональні ландшафтні парки: «Стільське Горбогір'я» «Надсянський», «Знесіння», «Равське Розточчя», «Верхньодністровські Бескиди»
Рівненська	315	206,8	Рівненський природний заповідник НПП: «Дермансько-Острозький», «Нобельський»,
Тернопільська	645	123,6	Природний заповідник «Медобори» НПП: «Дністровський каньйон», «Кременецькі гори»
Хмельницька	538	328,7	НПП «Мале Полісся», «Подільські Товтри»
Чернівецька	349	104,3	НПП: «Вижницький», «Хотинський», «Черемоський»
Всього Західний регіон України	3677	1601,4	

Але туристів, крім мальовничості ландшафтів приваблює екологічна чистота територій, атмосферного повітря, унікальність рослинного і тваринного світу, наявність окремих пам'яток природи. Підтримці такого стану природного середовища сприяє саме їх заповідний статус. Зокрема, у Західному регіоні сконцентрована практично половина усіх Національних природних парків України (25 із 52), а також 6 природних та біосферних заповідники, численні ландшафтні парки та заповідні урочища. Саме їх територією пролягають основні пішохідні маршрути активного туризму, зокрема екологічні стежки.

Відзначимо, що попри великі заповідні території Волині та Поділля, їхні природні умови не настільки пристосовані для створення цікавих туристичних маршрутів порівняно із областями Карпатського регіону, які характеризуються великим біологічним та ландшафтним різноманіттям і де в межах Національних природних парків створені цілі мережі екологічних стежок. Однак, рівнинні території досить привабливі для розвитку велотуризму.

Карпатська частина Західного регіону України також характеризується найкращими умовами для розвитку водного туризму. Тут існує розвинута гідрографічна мережа, що зумовлено значним водостоком з гір (табл. 2.5).

Таблиця 2.5. Основні характеристики водних ресурсів Західного регіону України

Назва області	Кількість річок	Загальна протяжність річок, км	Назви річок, доступних для активного туризму
Волинська	137	3447,7	Стохід
Закарпатська	9426	19723	Тиса, Латориця, Уж
Івано-Франківська	8294	15754	Дністер, Білий та Чорний Черемош, Прут, Лімниця
Львівська	8950	16343	Західний Буг, Дністер, Свіча, Стрий
Рівненська	170	4450	Горинь, Случ, Стир, Іква
Тернопільська	1401	6066	Дністер, Збруч, Серет
Хмельницька	3733	12880	Дністер, Південний Буг, Збруч, Смотрич
Чернівецька	4240	8966	Дністер, Прут, Сірет

Найбільш придатними для розвитку водного виду туризму є ресурси Карпатського та Вижницького національних парків. Загалом, у Карпатському регіоні водний туризм організований на річках: Дністер, Черемош (Білий та Чорний), Прут, Чорна Тиса, Латориця, Лімниця.

Гірські ріки у своїй значній частині є швидкоплинними (10-15 км/год), мають значний ухил русла (до 10 м/км), а також утворюють водоспади, каскади та інші природні перешкоди. Ці характеристики найбільше цінуються у водному туризмі, особливо спортивного напрямку. Причому, вони можуть змінюватися залежно від пори року, зокрема у сезон танення снігів чи затяжних дощів. Найкращим періодом для сплаву Карпатськими річками, зокрема р. Прут вважається кінець квітня-початок травня, коли найбільш інтенсивно тануть сніги. Водночас, ріки Тиса та Черемош є придатними для сплаву упродовж усієї теплої пори року – з квітня до жовтня.

Спортивні сплави (рафтинг) Карпатськими річками здійснюються на плотах, катамаранах, байдарках, каяках. До участі у них допускаються активні туристи, які мають відповідний досвід проходження сплавів пороговими річками (не нижче III категорії). Попри це більшість рафтингових маршрутів Карпат не надто складні (II-III рівень). Єдине місце в Україні, що має IV категорію складності - це маршрут річкою Прут на ділянці смт.Ямна до водоспаду Пробій. Найпопулярнішим є рафтинг по річці Чорний Черемош. Вона є найбільш стабільною щодо наявності необхідного для проведення сплавів рівня води. Зазвичай рафтингові тури тривають кілька днів та включають проживання у наметах, екскурсії та походи, тимблдинг та інші активності. [38].

Сплави рівнинними річками Поліської низовини (Стохід) та річками височин (Дністер, Збруч, Смотрич, Уж, Горинь та ін.) є менш популярними серед професійних любителів спортивного туризму, однак добре підходять для початківців та тих туристів, які прагнуть набути базових тактичних та технічних навиків рафтингу. Ріки височин дають можливість організувати туристичні походи II категорії складності. Серед цієї категорії річок найбільшою популярністю у любителів водного туризму користується річка Дністер, що бере початок у Карпатах (поблизу с. Вовче Львівської області) і протікає мальовничим каньйоном довжиною близько 250 км. Дністровський каньйон розташований в межах 4 областей Тернопільської, Хмельницької (лівий берег), Івано-Франківської та Чернівецької (правий берег). Численні пам'ятки природи

(водоспади, печери, скелі, острови, ліси, цілющі джерела) та історико-культурні пам'ятки, розташовані вздовж каньйону, унікальний мікроклімат та інші фактори сприяють швидкому зростанню популярності цієї туристичної дестинації серед прихильників активного туризму.

Серед інших видів водних ресурсів, які використовуються для організації активних подорожей, важливе місце займають озера, водосховища, водоспади. Особливо багатою на озера є Волинська область - їх тут налічується 267. Найбільш популярними є Шацькі озера (Світязь, Пулемецьке, Турське, Пісочне), Згоранські та Кримнівські озера. Ці озера, а також водосховища можуть використовуватися не лише для активного відпочинку (плавання, рибальства), але й для змагань на байдарках, подорожей човнами і катамаранами, відсерфінгу.

Мальовничі гірські озера Західного регіону (Несамовите, Синевир, Бренбескул, Лебедине), а також водоспади (Шипіт, Джуринський, Пробій, Кам'янка та ін.) є популярними туристичними об'єктами, до яких організовуються пішохідні маршрути.

У Західному регіоні України також є умови для розвитку таких видів екстремального активного туризму як дельта- і парапланеризм, повітроплавання. Їх найбільш перспективно розвивати в межах Дністровського каньйону, історичних місць Кам'янець-Подільської та Хотинської фортець. Дельтадроми у Західному регіоні України існують у селах Одаїв, Ісаків-Підвербці, Луквиця (Івано-Франківська область). Унікальний рельєф їхньої місцевості сприяє створенню динамічних повітряних потоків висотою до 300 м. Тому тут проводяться міжнародні і національні змагання з дельта і парапланеризму.

Найсприятливішими місцями для скелелазіння є комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Скелі Довбуша» в с. Бубнище Болехівської міської ради та Сокільський хребет в Косівському районі [26]. Також екстремальними видами активного відпочинку у Карпатському регіоні є їзда на квадроциклах, баггі, джипах по гірських хребтах, альпінізм.

Отже, у Західному регіоні України, завдяки розмаїттю природних ресурсів та багатій історико-культурній спадщині існує безліч можливостей

комбінування пізнавальних подорожей, спокійного відпочинку в агрооселях з великою кількістю активних видів відпочинку.

2.2. Опис основних туристичних маршрутів Західного регіону України та оцінка їх атрактивності

Одним із ключових індикаторів розвитку активного туризму певного регіону є кількість зареєстрованих туристичних маршрутів, рівень їх облаштованості (маркування, забезпечення інфраструктурою, транспортної доступності), а також привабливість (атрактивність) цих маршрутів та популярність серед туристів.

У контексті видів активного туризму усі туристичні маршрути можна поділити на сухопутні та водні. До сухопутних належать: пішохідні, велосипедні, лижні, кінні, а також екологічні стежки. Водні маршрути – це зазвичай ділянки річок між певними населеними пунктами, що характеризуються відповідними параметрами течії, русла та природніми перешкодами.

Привабливість певного туристичного маршруту для активного туриста визначається не лише наявністю і складністю перешкод, додання яких потребує певних навичок, зусиль, забезпечує приплив адреналіну, але й мальовничістю та різноманіттям природних ландшафтів, історико-культурних пам'яток та інших атракцій, які дають можливість задовольнити увесь спектр цілей подорожі та потреб туриста: естетичних, пізнавальних, культурологічних тощо (рис. 2.2).

Туристичні маршрути Західного регіону України, на наш погляд, спроможні задовольнити потреби найвибагливіших активних туристів, оскільки характеризуються широким різноманіттям у контексті рівня складності, тривалості, протяжності, комплексності, інфраструктурного забезпечення. Наприклад, піднімаючись на найвищу вершину України – г. Говерла (2061 м) турист, залежно від рівня фізичної підготовки і бажання може обрати три декілька варіантів маршрутів:

Рис. 2.2 Чинники привабливості (атрактивності) маршруту активного туризму

1. З турбази «Заросляк» - найкоротший варіант, що дає можливість піднятися на Говерлу і спуститися з неї впродовж дня. Стартова точка на висоті 1300 м, до якої можна дістатися автотранспортом з Ворохти. Маршрут має чотири марковані стежки різної протяжності і складності:

- зелений: короткий і пологий, має довжину 4,3 км (2,5-3 год. ходу) – є найбільш оптимальним для першого походу на гору та сходження з дітьми.
- синій: найкоротший, але найбільш стрімкий, має довжину 3,7 км (2-2,5 год. ходу) – не рекомендується дітям та людям з хронічними захворюваннями
- червоний – дублює зелений маршрут при сходженні на вершину Говерли, однак на ній не закінчується і прямує по Чоргогірському хребту до с. Дземброня
- жовтий: дводенний маршрут, який передбачає хайкінг до озера Несамовите, а звідти – через гори Пожижевська та Брескул до вершини Говерли.

Жовтий і червоний маршрути є хорошим вибором для тих, хто хоче ознайомитися одразу з кількома Карпатськими пам'ятками.

2. З Лазенщини (через Козьмешик) – довший, порівняно з маршрутом із Заросляка однак набагато мальовничіший, оскільки підйом відбувається північно-західним відрогом, звідки відкривається вид на прямовисні скелі та стрімкі урвища, а також на гору Петрос. Довжина в один бік 7,7 км з Козмельщика і 17,2 км від залізничної станції Лазенщина. Від Козьмешика підйом йде затишним лісом, і на висоті 1350 м виходить на полонину Гропа, з якої вже видно вершину Говерли [39].

3. З села Кваси (через Петрос) – тривалий маршрут (2-3 дні) протяжністю 30 км. Попри помірну складність найбільше підходить досвідченим туристам, оскільки передбачає підкорення крім Говерли ще й гори Петрос (2020 м).

Загалом пішохідні походи Карпатами є найбільш популярними і атракційними, а тому займають левову частку в структурі маршрутів активного туризму Західного регіону України, зокрема Закарпатської, Львівської та Івано-Франківської областей.

Найбільшим різноманіттям активних туристичних маршрутів характеризується Закарпаття. В області за даними Реєстру туристичних маршрутів Закарпаття функціонує близько 100 туристичних маршрутів, з яких 41 мають статус обласних туристичних шляхів; 8 – тематичних маршрутів; 47 маршрутів в розрізі районів та територіальних громад [39]. Структуру маршрутів, придатних для активного туризму ілюструє рис. 2.3.

Як бачимо, найбільше в області зареєстровано пішохідних маршрутів – 52 суто пішохідних і 15 тих, які водночас можуть долатися на велосипедах чи конях. Їх загальна довжина складає понад 1250 км.

Найдовшим маршрутом активного туризму є пішохідно-велосипедний маршрут «Закарпатський туристичних шлях» протяжністю 398 км. Він розпочинається у смт. Великий Березний, проходить через низку населених пунктів, Верецький та Міжгірський перевали, карпатські полонини (Боржава, Красна, Драгобрат, Лисича, Явірник), озера (Несамовите, Бренебескул), десятки

гір – в т.ч Чоргогірського хребта, географічний центр Європи (с. Ділове) і закінчується у м.Рахів.

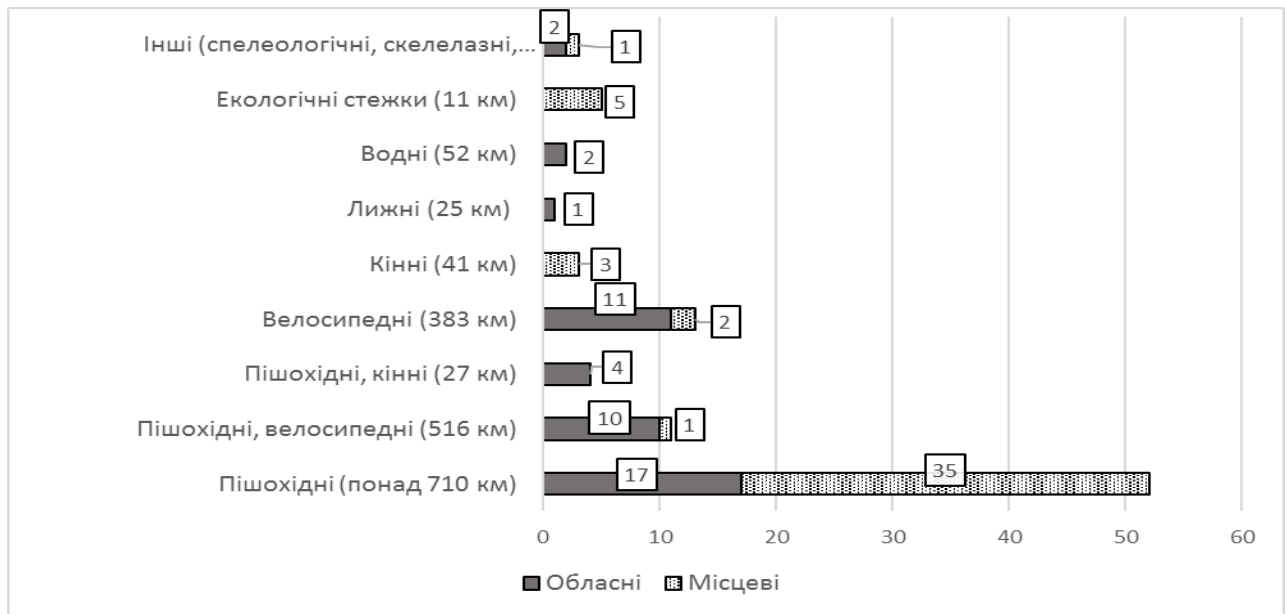

Рис. 2.3 – Структура маршрутів активного туризму Закарпатської області

Мінімальна висота маршруту складає 198 м, максимальна – 2061м; загальний підйом (набір висоти) – 30283 м, загальний спуск – 30433 м [39]. Суто пішохідна ділянка маршруту горами має довжину 150 км.

Також надзвичайно атракційним туристичним маршрутом, який охоплює Закарпатську та Івано-Франківську області є шестиденний похід Чоргогірським хребтом, який передбачає підйом на найвідоміші «двохтисячники» Карпат – гори Петрос (2020 м), Говерла (2061 м), Піп Іван Чорногірський (2028 м), а також не менш популярні вершини хребта – гори Брескул, Пожижевська, Туркул. Родзинкою маршруту є старовинна польська обсерваторія «Білий Слон», озера Бребенескул та Несамовите, скелі біля гори Шпиці, можливість спробувати справжній гуцульський сир у пастухів на полонинах.

Для менш підготовлених туристів існують походи на окремі вершини Чорногірського хребта або нетривалі (1-2) тематичні туристичні маршрути, які пролягають унікальними карпатськими лісами (в т.ч пралісами), заповідними урочищами, аренами боїв I та II світових воєн, давніми місцями видобутку ресурсів та промислів тощо. Під час цих подорожей туристи можуть ознайомлюватися з рідкісною рослинністю Карпат, побачити у живій природі

диких тварин (олень, косулю, зубра), збирати гриби і ягоди. Досить популярними є маршрути до озера «Синевир» та водоспаду «Шипіт».

Особливе місце на туристичній карті Закарпаття займають активні тури пізнавального та гастрономічного спрямування. Це, зокрема, маршрути «10 цінностей Закарпаття туристичного» (включає маршрути архітектурної, культурної, природної цінності), військовий маршрут «Лінія Арпада», маршрут «Замки Закарпаття» (12 замків), а також «Сирний», «Винний» та «Солодкий» туристичні шляхи. Одним із найбільш атракційних є «Туристичний шлях цікавинок», який передбачає відвідування більше десятка фермерських господарств декілька районів Закарпаття і ознайомлення із технологіями вирощування гуцульських коней, овець, страусів, равликів, форелі, шампінйонів, виробництва крафтових сирів, пива, соків, настоянок, лекварів, а також дегустації продуктів, здійснення апітерапії та іпотератії.

У Львівській області активний туризм, зокрема пішохідний, також досить розвинутий. Зокрема у Реєстрі шляхів активного туризму Львівщини зареєстровано 85 маршрутів різного типу та призначення. Їх загальна протяжність перевищує 3300 км (рис. 2.4).

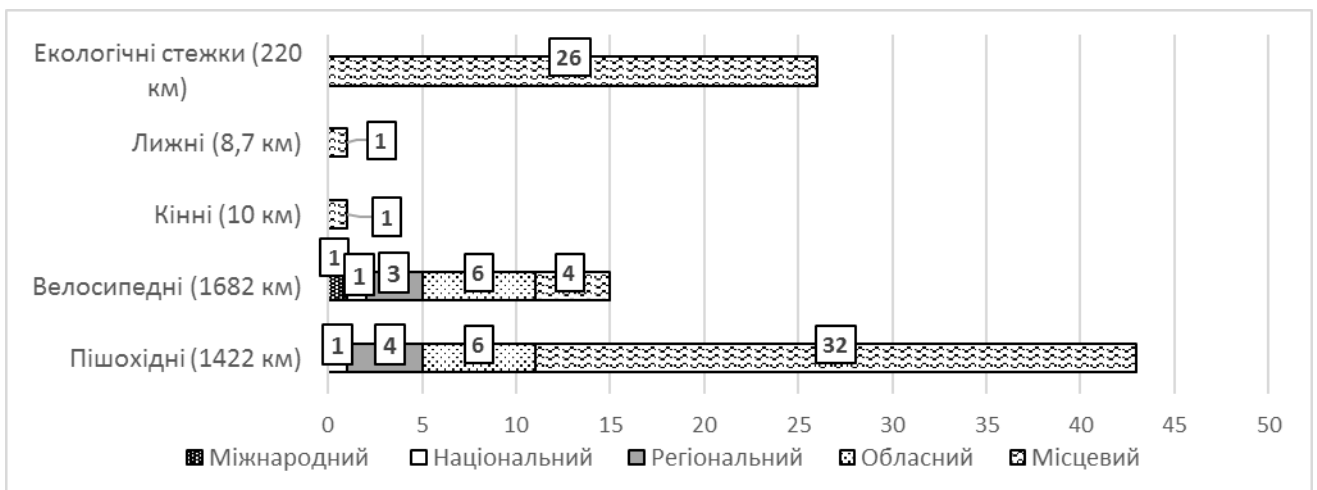

Рис. 2.4 – Структура шляхів активного туризму Львівської області

На жаль частина шляхів, передусім велосипедних і протяжних пішохідних, є занедбаними і потребують як відновлення ділянок маршруту, так і відновлення вказівників (маркування). Передусім це стосується найдовших (понад 300 км) велосипедних маршрутів: Національного №1 (із Закарпатської до Волинської

області через Славське, Сколе, Трускавець, Пустомити, Львів, Жовкву, Сокаль) та обласного маршруту №491, що проходить замками Львівщини (Львів - Старе Село - Свірж – Поморяни - Золочів – Підкамінь – Броди – Олесько – Буськ – Жовтанці – Жовква), а також пішохідного маршруту Національний №2 (г. Пікуй – Волинська область через Стрийський район, Львів, Жовкву, Кам'янка-Бузьку, Берестечко). Сьогодні ці маршрути через значну тривалість, поганий стан доріг, нерозвиненість інфраструктури, відсутність мальовничих ландшафтів (порівняно з гірськими) не приваблюють туристів.

Натомість найбільш популярними є активні туристичні маршрути гірськими масивами в межах області, а також екологічними стежками національних природних парків «Сколівські Бескиди», «Яворівський», «Поділля» та регіонального ландшафтного парку «Надсянський». Найбільш розвинутою є мережа шляхів активного екологічного туризму НПП «Сколівські Бескиди», яка налічує 27 стежок і шляхів загальною протяжністю 231 км.

Рис. 2.5. - Структура шляхів активного екологічного туризму Львівської області

Найбільш атракційними об'єктами для активного туризму на Львівщині є гірські вершини: Пікуй, Парашка, Лопата, Магура, Маківка, Високий Верх: а також Росохацькі полонини, скельний комплекс «Густані», водоспади Кам'янка, Гуркало та ін. Гори Львівщини приваблюють не лише краєвидами, а також цікавими історіями, що з ними пов'язані [37]. Поряд із гірськими вершинами є чимало рік, водоспадів, джерел, біля яких можна відпочити після походу.

Набуває популярності активний відпочинок і більш рівнинними територіями, зокрема у НПП «Яворівський» - маршрути «Головним Європейським вододілом», «Стежка Івана Франка» «Лелехівка», «Крехівські святині»; у НПП «Північне Поділля» - маршрути «Маркіянові місця», «Святогірський» (Біла гора, Гавареччина); у РЛП «Надсянський» - маршрут «Від витоків Дністра до витоків Сяну» (30 км). Серед недавно зареєстрованих – шестикілометровий маршрут «Мальовниче Розточчя».

Привабливість цих маршрутів визначається унікальною флорою та фауною природного заповідника «Розточчя», буковими пралісами, скельними виходами, релігійними об'єктами, рекреаційними зонами, наявністю ведмежого притулку.

Сьогодні в області проводиться активна робота по відновленню існуючих та створенню нових маршрутів.

На Прикарпатті, окрім підкорення відомих Карпатських вершин, цікавими є пішохідні маршрути полонинами Карпат, до Манявського водоспаду, водоспаду Жанецький Гук, скельно-печерного комплексу «Скелі Довбуша» та ін. Найдовшим пішохідним маршрутом Івано-Франківщини є Східно-Карпатський туристичний шлях довжиною 278 км. Проходить через популярні серед туристів вершини Гоганського масиву (Хом'як, Синяк, Сивуля, Малий Горган, Лопушна, Грофа, Петрос Горганський та ін), а також полонини Хом'яків, Плісце.

У рамках програма розвитку пішохідних маршрутів в Івано-Франківській області під назвою “На спільному шляху до Єдиної Європи” [34, с. 155], що реалізується з 2005 р., створено чимало пішохідних з популярних туристичних центрів Прикарпаття:

- з Яремче – 6 маршрутів (95,5 км). Основні об'єкти: Яремче (водоспад Прибій, гори Маковиця, Смерічок, Синячка; Скелі Довбуша; водоспад «Дівочі сльози: долини Щівка, Вовча, Явір, Торшокувата, Буковець;

- з Микуличина – 9 маршрутів (120 км). Основні об'єкти: гори -Петраш, Костель, Хом'як, Ягідна; долини - Баранія, Хомативська Свинянська; водоспад Гук (Жанецький) та ін;

- з Татарова – 4 маршрути (25,5 км). Основні об'єкти: гора Ягідна, гірський район Піха, гірський масив Башенко;

- з Ворохти – 5 маршрутів (80 км). Основні об'єкти: гора Кукул, перевали – Переслоп, Ріжа; долини – Григорівка, Кукул, Лазок, Блажівська та ін.

Загалом, на інформаційний порталі «Путівник Карпатами» можна знайти інформацію про понад 800 пішохідних маршрутів Карпатами різної тривалості і складності. З них пропозиція одноденних маршрутів складає 194, дводенних – 121, три дні і більше – 314, кільцевих – 185 [37].

На Тернопільщині популярними маршрутами активного туризму є ті, що проходять Національними природними парками «Дністровський каньйон» та «Кременецькі гори». На території останнього діють шість еколого-туристичних маршрутів «Стежками давнього Кременця», а також місцевих гір - Вовчої, Данилової, Замкової, Божої, Уніас; дві екологічні стежки - Дівочі скелі та Божа гора. Обладнано та відкрито маршрут «До скель Юліуша Словацького» [37].

НПП «Дністровський каньйон» також багатий принадами для шанувальників активного туризму. Основними туристичними стежками парку є «Фарикова криничка» (урочище Глоди) та маршрут «Устечко-Червоне-Нирків», що характеризується рідкісною флорою і фауною. Популярними локаціями для піших туристів є «Грот Пустельника», джерело святої Анни, краплинний водоспад «Дівочі сльози», Дорогичівські та Касперівські скелі, руїни Червоногородського замку, каскад Русилівських водоспадів, Сокілецькі водоспади і найбільший рівнинний водоспад України – Джуринський.

Основними атракціями пішохідного активного туризму на території НПП «Вижницький» у Чернівецькій області є: гора Стіжок, Лекеченські скелі, Багнянська обсерваторія (дім Сатурна); водоспади – Лісківець, Великий Гук, Гірський Трон, Змійка. Розроблено 9 еколого-туристичних маршрутів загальною довжиною 84 км, які є простими (зелене маркування), а також 3 екологічні стежки (11 км). Найбільш атракційними є: «Мальовничі краєвиди Кінашки», «По пасму волотів», «Кам'яне кільце парку».

Велосипедний туризм менш популярний порівняно із пішохідним, але належить до таких, що динамічно розвиваються. У його складі можна виокремити декілька різновидів – шосейними дорогами до відомих туристичних

локацій, велосипедні прогулянки природними ландшафтами, спортивно-екстремальний велотуризм – поїздки складними гірськими маршрутами.

Найбільше веломаршрутів, як було встановлено, знаходиться у Закарпатській області – загалом близько тридцяти. Серед найбільш протяжних маршрутів області досить привабливими є:

- «Маршрут семи озер» (63 км) – нескладний маршрут водоймами Закарпатської низовини;

- «Панорама Фесті» (30 км) – характеризується мальовничими краєвидами, історичними пам'ятками та цікавими локаціями сіл Закарпаття;

- «Теребовлянський веломаршрут» (85 км) – мальовничий маршрут, що простягається від початку падіння р.Теребля в р.Тиса до Синевирської поляни;

- Кільцевий маршрут: с. Стричава – урочище «Чорні млаки» - с. Стужиця – с. Стричава (42 км) – основними атракціями є букові праліси, тисячолітні дуби, урочище «Чорні млаки» - місце падіння метеорита у 1866 р.

Короткі веломаршрути спортивно-рекреаційного призначення функціонують на території Баранинської ОТГ і включають низку цікавих локацій: сільські зелені садиби, палац і виноградники Плотені, відпочинкові комплекси, храми, природні об'єкти.

У Львівській області знаходиться міжнародний веломаршрут R63 «Шлях бравого вояка Швейка» (220 км) – с. Смільниця – Хирів – Скелівка – Нове місто – Нижанковичі – Шегині – Поповичі – Самбір – Львів. Однак, окремі його ділянки потребують відновлення.

Регіональні велосипедні маршрути проходять територією Сколівських бексидів (Сколе, Верхнє Синьовидне, Урич), курортними містами (Східниця, Моршин, Трускавець, Борислав), місцями діяльності І.Франка (Нагуєвичі, Дрогобич, Івано-Франкове), а також такими містами як Самбір, Стрий, Судова Вишня. Обласні проходять територією колишніх Жовківського, Сокальського, Яворівського, Старосамбірського районів. Водночас, занедбаних стан багатьох цих маршрутів не сприяє популяризації велотуризму. Зазначені маршрути потребують облаштування вказівниками, велодоріжками, рекреаційними зонами.

Найбільш атракційним веломаршрутом Львівщини, на наш погляд, є відкритий у 2022р. маршрут «Велобескиди», що починається у м. Борислав. Окремі велостежки через г.Буковиця ведуть до фортеці «Густань», Східницького джерела №6 та г. Цюхів Верх з 15-метровою оглядовою вежею. Вона є родзинкою маршруту, оскільки з неї відкривається мальовнича панорама цілого регіону. Маршрут пропонує велодоріжки та велотраси різної складності загальною довжиною 34,32 км. Для екстремального туризму на г. Буковиця обладнаний байк-парк.

У Тернопільській області велотуризм доступний на 4-х промаркованих та прознакованих веломаршрутах загальною протяжністю 200 км: «Шляхами південного краю Волині», «До живоносного джерела на Божій горі», «Кременецькими стежками до нескореної фортеці» та «Навколо Кременецьких гір».

У Івано-Франківській області найвідомішим є веломаршрут «Прикарпатське кільце». Також чимало маршрутів пролягають через ліси і полонини Карпат.

Маршрути водного туризму офіційно зареєстровані у Закарпатській області. Це «Раскрафт легендарною річкою Терєбля» (24 км) – проходить від урочища Занівка до місця впадіння р.Терєбля у Тису та «Загублений світ» (28 км) – одноденний сплав річкою Тиса з її мальовничими берегами. Водночас, найбільш динамічними, найекстремальнішими та найдрайвовішими маршрутами активного водного туризму у Карпатах є сплави черемоськими порогами Біла Кобила, Дідів Лікоть, Дземброня, Гучок та Гук. Найпопулярнішим рафтинговим маршрутом Львівщини вважають річку Стрий. Характеризується нескладними спусками та неймовірними краєвидами на гору Парашку.

На рівнинній частині – найбільш атракційним є водний маршрут р. Дністер в межах Дністровського каньйону, що належить до семи чудес України. Основні ділянки маршруту: 1) село Нижнє – Заліщики (130 км) та 2) Заліщики-Хотин (105 км). Маршрут вирізняється мальовничими ландшафтами, скелястими берегами, гротами, печерами, водоспадами, островами; проходить вздовж безлічі стародавніх фортець, замків, монастирів, поселень. Тут існує можливість поєднання рафтингу з походами, спелеовилазками, велопрогулянками, рибалкою, дельтапланеризмом, і загалом - активний відпочинок з історико-культурними мандрівками.

2.3 Аналіз розвитку активного туризму в умовах карантину та воєнного стану

Активний туризм став одним із найпопулярніших видів туризму в умовах карантину та воєнного стану. На першому етапі пандемії, коли через жорсткі карантинні обмеження було закрито доступ до історико-культурних пам'яток, музеїв, храмів, подієвих заходів, а також ресторанів та готелів, саме туристичні подорожі природними об'єктами виявилися єдиним доступним способом відпочинку. Основною проблемою для них стало те, що в цей же час було повністю зупинене регулярне транспортне сполучення усіма видами пасажирського та громадського транспорту. Тому дістатися до початкових точок маршрутів було можливо лише власним транспортом, на велосипеді чи пішки. Через це активні туристичні подорожі частково набули локального значення. Також зменшилася їх тривалість через неможливість проживання у засобах колективного розміщення, туристичних базах, харчування тощо.

Про негативний вплив пандемії на сферу активного туризму частково свідчить різке скорочення внутрішнього туристичного потоку в областях Західного регіону України у 2020 р. та кількості осіб, що перебували у колективних засобах розміщування (таблиця 2.6).

Як бачимо, основні потоки внутрішніх туристів, які обслуговувалися туроператорами та турагентами, сконцентровані у Львівській та Івано-Франківській областях. Однак, наведені дані ілюструють загальну ситуацію в туристичній галузі. Слід також розуміти, що прибічники активного туризму зазвичай рідко користуються послугами туроператорів і здійснюють самодіяльні подорожі. Також вони здебільшого проживають у наметах, проте все ж значна частина поселяється у колективних засобах розміщування (готелі, мотелі, турбази). Тому за досить високими показниками проживання туристів у готелях можна зробити висновок про високий інтерес подорожуючих до туристичних дестинацій Закарпатської та Хмельницької області. Оскільки на теренах останніх значно менше історико-культурних пам'яток порівняно із Львівською областю,

то можна припустити, що інтерес туристів викликають саме природні туристично-рекреаційні об'єкти цих регіонів.

Таблиця 2.6. Динаміка окремих показників туристичного потоку в областях Західного регіону України у 2018-2020 рр.

Назва області	2018 р.	2019 р	2020 р.	2020 р. до 2018 р. %
<i>Кількість внутрішніх туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами</i>				
Волинська	5963	3212	864	14,5
Закарпатська	6258	7968	2513	40,2
Івано-Франківська	33572	36104	50480	150,4
Львівська	61881	82349	23738	38,4
Рівненська	1680	2688	1290	76,8
Тернопільська	3618	3776	613	16,9
Хмельницька	12017	7789	802	6,7
Чернівецька	5050	1744	538	10,7
Всього Західний регіон України	130039	145630	80838	62,2
<i>Кількість туристів, що перебували у колективних засобах розміщення, тис. осіб</i>				
Волинська	55,7	46,0	28,3	50,8
Закарпатська	114,6	102,4	47,3	41,3
Івано-Франківська	168,7	166,8	123,9	73,4
Львівська	547,2	517,3	222,2	40,6
Рівненська	39,5	35,5	12,8	32,4
Тернопільська	46,1	43,7	15,6	33,8
Хмельницька	119,8	121,0	49,6	41,4
Чернівецька	53,3	48,9	11,0	20,6
Всього Західний регіон України	1144,9	1081,6	510,7	44,6

Зазначимо, що після послаблення карантинних обмежень та запровадження підприємствами туристичної сфери заходів безпеки, сфера активного туризму почала відновлюватися найшвидшими темпами. Поряд із активізацією самодіяльного активного туризму, на внутрішній ринок почали більше уваги звертати і туроператори. Ними почали розвиватися не надто популярні до того напрями «Дністровський каньйон», заповідник «Медобори». За підтримки місцевих органів влади почали відновлюватися існуючі та створюватися нові стежки для активного туризму.

Досить показовою у цьому контексті є динаміка чисельності туристів, що скористалися послугами туроператорів в Івано-Франківській області. Як видно із таблиці 2.6 У 2020 р. їх кількість зросла порівняно з 2018 р. на 50%, а відносно

2019р. – майже на 40%. Тоді як у Львівській області, де головною туристичною дестинацією є Львів з його історико-культурними пам'ятками, потік внутрішніх туристів скоротився у 2,6 разів. На основі цього можна зробити висновок, що в умовах пандемії коронавірусу, саме Прикарпаття, де беруть свій початок найпопулярніші маршрути активного туризму, стало найбільш популярним регіоном серед туристів. Відзначимо, що впродовж 2018-2020 р. відносні показники скорочення проживаючих у готелях Івано-Франківщини були значно меншими порівняно з іншими областями Західної України. Саме мандрівки горами туристи асоціювали як найбільш безпечний вид відпочинку, який до того ж сприяє зміцненню здоров'я, поліпшенню імунітету та профілактиці захворювань.

У 2021 році ситуація у галузі почала покращуватися: поряд із розвитком внутрішнього туризму збільшився потік іноземців. Зокрема, відносно попереднього року чисельність іноземців зросла на 26,3%, проте їх чисельність все ж була у 3,5 разів меншою ніж у докризовому 2019 р [34].

Водночас, туризм, який у 2021 р. почав набирати обертів після року коронавірусної кризи, у лютому 2022 р. зазнав нового «удару». Перші місяці російського вторгнення обернулися повною зупинкою туристичних потоків, що ознаменувало найгірший стан галузі за всю історію її розвитку.

Зміна життєвих пріоритетів людей, значні безпекові загрози, масштабна міграція населення, обмеження режиму воєнного стану, мобілізація, повна зупинка авіаперельотів, блокпости на автошляхах, переорієнтація багатьох туристичних підприємств, готелів та ресторанів на волонтерську діяльність, етичні міркування – це перелік лише основних факторів, які призвели до відмови населення від туристичних мандрівок, в тому числі й активного спрямування. І лише успіхи ЗСУ на фронті посприяли тому, що туристичні подорожі у відносно безпечному Західному регіоні України поступово почали відновлюватися. Можна констатувати, що Українці потроху почали дозволяти собі короткі подорожі країною з метою перезавантаження, щоб зберегти працездатність та психологічний спокій [37]. До того ж багато внутрішньопереміщених осіб, які оселилися на теренах Західного регіону почали виявляти зацікавлення туристичними подорожами новими для себе місцями.

Однак, режим воєнного стану спричинив низку обмежень щодо роботи туристичних об'єктів та доступу до них, особливо у прикордонних районах. Це пов'язано із посиленими заходами безпеки, розміщенням туристичних дестинацій поблизу стратегічних військових об'єктів тощо. Відповідно, для кожної області, залежно від її розташування, ступеня військових загроз та деяких інших обставин було встановлено свої дозволи та обмеження щодо подорожей та відпочинку (таблиця 2.7).

Таблиця 2.7. Особливості доступу до туристичних об'єктів Західного регіону України в умовах воєнного стану

Область	Особливості роботи туристичних об'єктів
Волинська	Заборонено відвідувати зелені зони та ліси, які розташовані біля кордону із Білоруссю. Також заборонені сплави на річках і під мостами. Дозволено відпочивати біля водойм, визначених воєнною адміністрацією, в тому числі біля озера Світязь.
Закарпатська	Є дозвіл на відвідування лісів, за винятком частини Ужанського національного парку та Карпатського біосферного заповідника. Зокрема, закритими для туристів залишаються гора Піп Іван та водоспад «Ялинський». Заборонено польоти на одномоторних літаках
Івано-Франківська	В області немає заборони відвідування гір та лісів, але не дозволяється пересування по них на джипах, баггі, мотоциклах та квадроциклах. Дана заборона стосується і популярного курорту Буковель
Львівська	Дозволені походи у ліси, але зберігається заборона щодо пересування по них на транспорті (за винятком поїздок транзитним шляхом та подорожей велосипедом). Розведення вогнища дозволене лише у визначених для цього місцях. Діє заборона на походи, екскурсії та сплави поблизу військових та стратегічних об'єктів. Дозволено відпочивати біля водойм, визначених воєнною адміністрацією
Рівненська	Дозволено походи лісами, збір грибів та ягід, крім територій північної частини області, наближених до білоруського кордону (території Березівської, Миляцької, Старосільської, Висоцької, Зарічненської, Локницької громад
Тернопільська	Дозволено відвідування лісів, однак існує заборона розпалювати багаття. Робота всіх туристичних об'єктів здійснюється у звичному режимі. В області відбувається напрацювання нових та вдосконалення наявних маршрутів активного пішого та велотуризму
Хмельницька	Дозволено відвідування лісів, однак заборонено в'їзд на транспорті (за винятком велосипедного). Робота туристичних об'єктів здійснюється у звичному режимі
Чернівецька	Дозволено відвідування лісів. Робота туристичних об'єктів здійснюється у звичному режимі. Відвідування туристичних локацій, розташованих за 5 км від прикордонної смуги, можливе лише з дозволу прикордонників

Ці правила туристичні компанії повинні враховувати, створюючи та організовуючи екскурсії та подорожі. Окрім зазначених вимог, обов'язковим є дотримання режиму комендантської години, яка сьогодні у п'яти областях триває з 00.00 до 05.00. Винятком є Тернопільська та Черкаська області (з 00.00 до 04.00) та Закарпатська область де комендантської години немає.

Туристичні оператори та екскурсоводи повинні формувати маршрути та подорожі беручи до уваги наявність та розміщення бомбосховищ і у випадку повітряної тривоги зобов'язані супроводити туристів до них.

Зважаючи на режим комендантської години доцільно при організації походів зосередитися на одноденних турах. Якщо ж здійснюється тривалий маршрут, то його слід планувати таким чином, щоб на період комендантської години усі туристи знаходилися в готелі чи інших засобах розміщування.

При організації активних подорожей важливо планувати групи чисельність яких не перевищує 20 осіб, щоб при необхідності така група могла розміститися у бомбосховищі. Здійснюючи самодіяльну подорож по гірських маршрутах, потрібно зареєструватися у місцевому управлінні ДСНС. Також бажано скористатися послугами досвідченого гіда чи інструктора.

В умовах воєнного стану також обмежені певні види активного туризму, зокрема польоти на повітряних кулях, дельтапланах, парапланах, стрибки з парашутом. Також можна пересуватися лише тими маршрутами, які дозволені місцевими воєнними адміністраціями. Необхідно також дотримуватися заборон місцевої влади щодо відвідування лісів, купання у водоймах тощо.

Як не парадоксально, після первинного «шоку» туристичної сфери, спричиненого війною, у наступні місяці можна було спостерігати значний приріст показників функціонування галузі у Західному регіоні України, зокрема, у сфері активного туризму. Свідченням цього є значне зростання туристичного збору – податку, який сплачується особами у місцях проживання (ночівлі). Як бачимо із рис. 2.6 найбільше зростання туристичного збору у першій половині 2022 р. відносно такого ж періоду 2021 р. спостерігалось у Львівській області - 193%. До бюджетів громад зазначеного регіону надійшло 19 млн 774 тис грн. [15], що становить 22% загальних надходжень від цього податку по Україні.

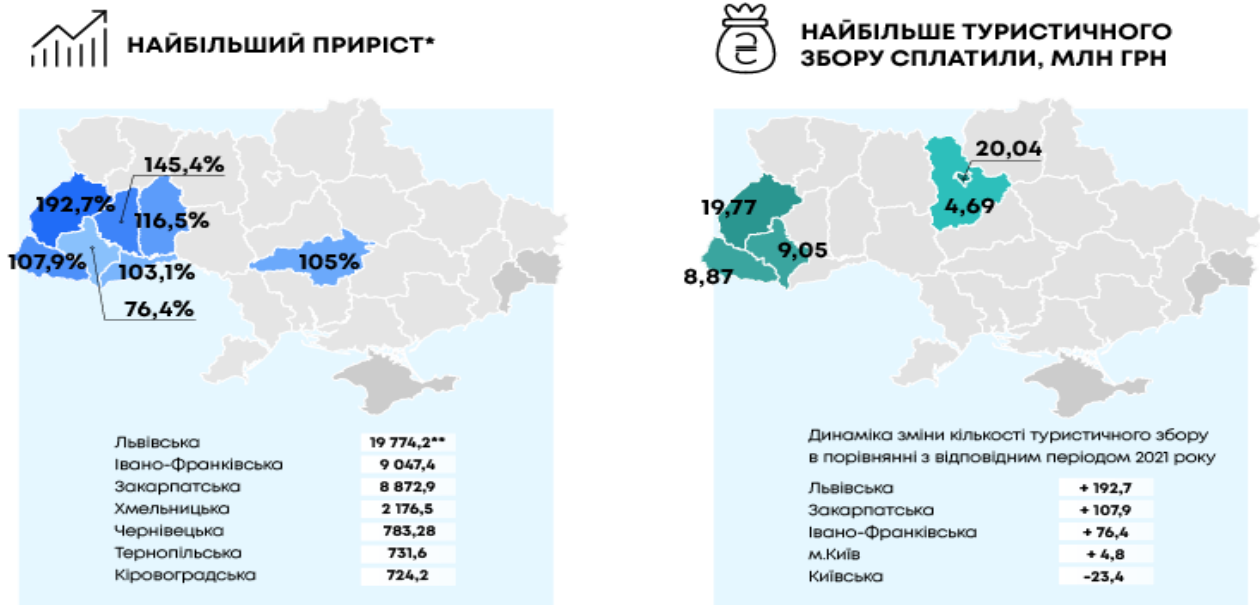

Рис. 2.6 Динаміка туристичного збору за період 01.07.2022 р. відносно відповідного періоду попереднього року

Також значного відносного зростання надходжень туристичного збору досягнуто у Тернопільській (145%), Хмельницькій (116%), Закарпатській (108%) та Чернівецькій (103%) областях. Але за абсолютним значенням після Львівщини найбільше туристичного збору отримали Івано-Франківщина – 9,0 млн. грн. та Закарпаття – 8,9 млн.грн. Загалом із семи областей, у яких зафіксовано найбільше зростання дано показника – шість знаходяться у Західному регіоні України. Частка цих областей у загальному значення показника по Україні становить 47%.

Очевидним є те, що зростання туристичного збору – це результат передусім збільшення кількості мешканців готелів, які переселилися сюди зі сходу країни. Багато з них оселилися у відносно безпечних і спокійніших гірських регіонах, де завдяки привабливим туристичним локаціям існує розвинута поселенська мережа та готельна інфраструктура. А природні умови найбільше сприяють стабілізації психоемоційного стану. Попри те, що внутрішньопереміщені особи стали так званими «вимушеними» туристами, як показали дослідження, основним видом їх туристичної діяльності стали саме активні подорожі, зокрема пішохідні прогулянки гірськими маршрутами.

2.4. Вплив туристичної діяльності на стан охорони навколишнього середовища

Антропогенний вплив на екосистеми характерний у всіх секторах туристичної індустрії і видах туризму та спостерігається в переважній більшості туристичних дестинацій. Не винятком є і активний туризм.

Активний туризм може мати як позитивний, так і негативні наслідки для навколишнього середовища. Залежно від того, як він організований і здійснюється, може відбуватися збереження природи або нанесення шкоди екологічним системам.

Позитивний вплив активного туризму на стан навколишнього середовища проявляється у наступному:

1. Стимулювання охорони природних об'єктів: Активний туризм може збільшити інтерес до природних місць і стимулювати зусилля щодо їх збереження та охорони. Чим більше людей відвідує дикі місця, тим більше уваги залучається до їх збереження. Одним із способів досягнення цього є створення екологічних стежок активного туризму у Національних природних парках.

2. Економічний розвиток: Розвиток активного туризму може стимулювати місцеву економіку та сприяти створенню робочих місць. Це може зміцнити інтерес місцевих громад до збереження природних ресурсів, оскільки вони стають економічно вигідними.

3. Освіта та свідоме ставлення: Відвідування природних місць у рамках активного туризму може сприяти освіті та свідомому ставленню до навколишнього середовища. Туристи можуть дізнаватися про важливість природних ресурсів і розуміти, як їх зберегти.

Однак активний туризм також може мати негативні наслідки:

1. Ерозія ґрунту та деградація природних екосистем: Неправильно організовані активні туристичні маршрути можуть спричинити ерозію ґрунту, знищення рослинного покриву та деградацію природних екосистем.

2. Забруднення: Велика кількість туристів може призвести до забруднення природних місць відходами, відпрацьованими речовинами та іншими забруднюючими речовинами. Це може негативно вплинути на водні ресурси, ґрунт та дикий флора і фауну.

3. Загроза біорізноманіттю: Надмірна людська діяльність у популярних туристичних районах може загрожувати біорізноманіттю. Загрози включають знищення місцевих видів, перешкоджання їхньому розмноженню та зміну екологічного балансу.

Екологізація активного туризму означає впровадження практик, які сприяють збереженню природи та мінімізації негативного впливу туризму на навколишнє середовище. Ось кілька способів екологізації активного туризму:

Основними способами екологізації активного туризму можна вважати:

- Встановлення правил і регулювань для активного туризму - може допомогти управляти його впливом на природу. Це можуть бути обмеження щодо доступу до деяких чутливих екосистем, встановлення лімітів на кількість туристів або визначення ділянок, де можна проводити активні види відпочинку;

- Екологічна освіта: її забезпечення для туристів може підвищити їхню свідомість щодо впливу на природу та важливості її збереження. Інформаційні матеріали, навчальні програми та організовані екскурсії можуть допомогти усвідомити значення сталого туризму та правил поведінки у природних місцях

- Розробка екологічної інфраструктури: Створення екологічної інфраструктури, такої як екологічно чисті місця для проживання, біотуалети та біодуші, сміттєві урни та системи управління відходами, допомагає зменшити негативний вплив на довкілля та покращує умови для туристів і природи.

- Промоція сталого споживання: Сприяти сталому споживанню серед туристів може включати популяризацію використання екологічно чистих продуктів, підтримку місцевої продукції та послуг, а також заохочення використання громадського транспорту та екологічних видів пересування.

- Заохочення відповідальної поведінки: Популяризація відповідальної поведінки серед туристів, такої як залишення природних місць такими, якими

вони були, видалення відходів, дотримання маршрутів та взаємодія з місцевими спільнотами, є важливим аспектом екологізації активного туризму.

Ці практики сприяють збереженню природи та розвитку сталого туризму, що дозволяє насолоджуватися активним відпочинком, не завдаючи шкоди навколишньому середовищу.

Для подальшого успішного впровадження принципів сталості у розвиток туризму необхідна консолідація зусиль всіх зацікавлених сторін на всіх рівнях, урахування інтересів всіх груп, включаючи місцеві громади, туристів, представників туристичного бізнесу тощо. Незаперечно важливою є роль уряду, оскільки він покликаний розробити стратегічну основу планування розвитку індустрії туризму з урахуванням принципів сталості, забезпечити вивчення рекреаційної ємності територій, зніціювати розроблення систем сертифікації, показників стійкого розвитку з метою контролю за наслідками туристичної діяльності з соціальної, екологічної та економічної точок зору. Україна власне лише формує сучасну інфраструктуру і має своєрідну перевагу – відразу розвивати туристичну індустрію на засадах сталості.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ В ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

3.1. Перспективні напрями розвитку активного туризму

Сьогодні в Україні можна спостерігати низку позитивних змін у сфері активного туризму. До них передусім слід віднести появу спеціалізованих туроператорів з активного туризму, відкриття нових об'єктів активного відпочинку та нових туристичних маршрутів, поява пунктів прокату та сервісу туристичного спорядження, розширення спеціалізованої бази проживання, розвиток нових напрямів активного туризму. Цьому сприяють як обставини, які склалися у туристичній сфері впродовж останніх років, так і значний потенціал природно-рекреаційних, культурно-історичних та кадрових ресурсів окремих регіонів країни і, передусім, Західного. Існуючі ресурси не лише створюють умови для залучення до активного туризму широких верств населення країни, але й забезпечують високий рівень міжнародної туристичної привабливості України та формують необхідну основу для реалізації спільних із Європейським Союзом проєктів розвитку активного та екологічного туризму.

Однак, як показали проведені нами дослідження, попри низку позитивних досягнень, туристично-ресурсний потенціал Західного регіону України поки що використовується не у повній мірі. Його характеристики, на наш погляд, дозволяють як розширювати існуючі, так і розвивати нові «нішеві» напрями активного туризму в межах уже діючих його видів. У цьому контексті заслуговує на увагу досвід Польщі, Словаччини, Чехії, Румунії та інших країн, у яких наявні схожі із Західним регіоном України природно-рекреаційні ресурси та історико-культурні пам'ятки. Досвід Польщі показовим є ще й тому, що частина природних комплексів, наявних в Україні, простягаються і на її територію. Це, зокрема: Карпатські гори, Розточчя, ріка Західний Буг. Багато спільного є і в історії, культурі та звичаях цих країн.

Проаналізувавши досвід європейських країн можна зробити висновок, що саме активний туризм може стати основою програм туристичного освоєння депресивних територій аналізованого регіону. Однак, для того, щоб його успішно розвивати потрібен комплексний підхід (одночасно декілька видів на напрямів), а також ефективна взаємодія місцевих органів влади (територіальних громад), підприємців, місцевих туристичних організацій та державних органів управління туристичною сферою на регіональному рівні. Основними завданнями територіальних громад та туристичних організацій повинні стати: збір та оновлення даних про місцеві туристичні ресурси та створення, просування туристичної пропозиції локального значення [24]. Саме з їх ініціативи повинні започатковуватися проекти нових маршрутів активного туризму, відновлюватися та маркуватися існуючі. При проектуванні та розробці нових туристичних маршрутів важливо послідовно аналізувати інтереси та цінності туристів, перспективні форми туризму та можливості щодо організації належного сервісного забезпечення маршруту.

Зважаючи на передові європейські тренди, вважаємо що основними напрямками розвитку активного туризму у Західному регіоні України повинні стати:

- створення привабливих маршрутів різних видів активного туризму на місцевому, регіональному, міжрегіональному та міждержавному (у рамках транскордонного співробітництва) рівнях;
- розширення мережі маршрутів шляхом створення нових екологічних стежок, пішохідних та велосипедних маршрутів на територіях національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, заповідних урочищ та лісових масивів;
- популяризація техніки «скандинавської» («нордичної») ходьби;
- розвиток лижного туризму, створення нових лижних маршрутів та гірськолижних курортів, в т.ч за межами Карпат;
- подальший розвиток велотуризму (в т.ч екстремального);
- популяризація та розвиток сплавів на байдарках (каное, каяках) рівнинними річками;

- створення комплексних туристичних маршрутів, які б могли поєднувати різні види активного туризму: пішохідний, велосипедний, водний. Організація змагань з багатоборства серед активних туристів, спортсменів-любителів, учнівської та студентської молоді на таких маршрутах;

- популяризація активного туризму серед молоді шляхом введення у маршрут заходів пригодницького туризму – проведення інтерактивних квестів із виконанням певних завдань (пошук «скарбів» чи інших об'єктів, подолання перешкод тощо);

- поєднання активного туризму з історико-культурним, релігійним, гастрономічним та іншими видами туризму. Здійснення патріотичних чи паломницьких мандрівок;

- пошук можливостей в окремих регіонах для розвитку видів інших видів активного туризму, що не мають масового характеру: вітрильний (яхтинг, відсерфінг, кайтсерфінг), дайвінг, повітроплавання, скелелазіння, спелеотуризм мотоциклетний, кінний туризм, бірдвотчинг, каньйонінг, банджі-джампінг;

- розвиток PSY напряму в активному туризмі, адаптація туристичних маршрутів для потреб інклюзивних туристів;

- розвиток інфраструктури активного туризму (вказівники, маркери, інформаційні стенди, місця для стоянки та відпочинку, оглядові майданчики та вежі, наметові табори, пункти прокату транспортних засобів та спорядження);

- проведення конкурсів на кращий бізнес-проект маршруту активного туризму серед студентів закладів вищої освіти спеціальності «Туризм».

- пропагування і організація активних туристичних турів великими корпораціями для своїх працівників як інструменту тимблдіingu.

До війни у Західному регіоні України проводилася досить активна робота по створення нових маршрутів. Сьогодні, зважаючи на зростання попиту на активні подорожі, цей процес потребує відновлення, особливо у тих районах, де туристичних стежок небагато. Це зумовлено певними обставинами, які ускладнюють довгі подорожі в умовах воєнного стану, а тому туристи шукають альтернативні варіанти активного відпочинку поблизу місця свого постійного

проживання. Насамперед потребує реалізації рекреаційний потенціал національних природних парків та інших заповідних територій.

Зокрема, необхідно розширювати мережу екологічних стежок та велосипедних маршрутів НПП «Яворівський», «Північне Поділля», «Дермансько-Острозький», «Мале Полісся» та інших, а також численних регіональних ландшафтних парків. Практично неосвоєні туристами і природні заповідники «Медобори», «Черемський», «Рівненський». Особливо подорожі цими DESTИНАЦІЯМИ слід популяризувати серед людей літнього віку та сімей із малими дітьми для яких походи стрімкими гірськими стежками можуть бути обтяжливими. Крім того, на рівнинних маршрутах із пересічною місцевістю найбільш ефективним буде використання техніки «скандинавської» ходьби. Цей елемент фітнесу у сукупності із насиченим озоном лісовим повітрям забезпечує значний оздоровчий та рекреаційний ефект.

Існує також досить великий потенціал інших територій природно-заповідного фонду (заповідних урочищ, заказників, ботанічних садів, дендрологічних парків) для прокладання маршрутів активного туризму. Наприклад у Львівській області доцільним є пішохідний або веломаршрут маршрут «Місцями древніх поселень» у межах Тростянецької та Миколаївської територіальних громад. До маршруту доцільно включити «Грот Прийма» (поселення неандентальців), «Скелю з трьома печерами» (с. Ілів), «Стільське городище» (культове поселення білих хорватів (рис. 3.1).

Рис. 3.1 Локації пішохідного або веломаршруту «Місцями древніх поселень»

Також доцільними є комбіновані автомобільно-пішохідні чи веломаршрути тематичного характеру. Наприклад маршрут «Скелі та печери Львівщини», схему якого ілюструє рисунок 3.2.

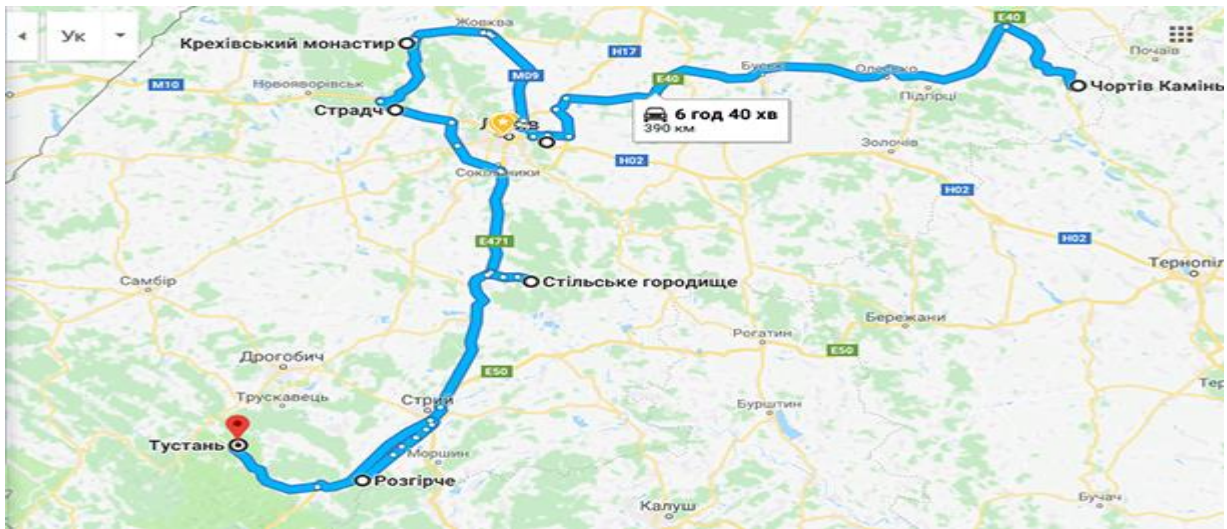

Рис. 3.2. Схема велосипедного або комбінованого авто-вело-пішохідного маршруту «Скелі та печери Львівщини»

Маршрут охоплює такі основні локації: «Чортів камінь» (с.Підкамінь) – Чортові скелі (С.Лисиничі) – Чернечі печери у Крехові – печерний монастир у с.Страдч – Стільське городище – печерний монастир у с. Розгірче – скельний комплекс «Фортеця Тустань» (с. Урич). Подібні локації можна віднайти і в інших частинах Західного регіону України, зокрема в межах Подільської височини (Тернопільська, Хмельницька області).

Також перспективним напрямом є маршрути надзвичайно мальовничими пасмами Подільської височини з одночасним відвідуванням історико-культурних пам'яток. На Львівщині такі маршрути доцільно прокладати у районі Перемишлян (похід на г.Камула, у програму якого входить відвідування Свірзького замку); на території Золочівського району (г. Вапнярка, Біла Гора, скеля «Чортів камінь», скеля «Триніг», замки «Золотої підкови», Гавареччина). На Тернопільщині – у Кременця, Скали-Подільської, заповідника «Медобори». На Хмельниччині – у межах НПП «Подільські Товтри» (поблизу смт Сатанів).

У сезон цвітіння первоцвітів особливо атракційними для любителів природної естетики можуть бути так звані «квіткові тури» - у «Долину нарцисів», природні заповідники «Медобори», «Розточчя», НПП «Сколівські Бескиди», «Північне Поділля», урочище «Чорний ліс» та багато інших. Активні туристи можуть споглядати неповторні квіткові поля з підсніжників, шафрану (крокусів), диких тюльпанів, нарцисів та інших первоцвітів.

Природні умови Волині, її мальовничі озерні та лісові ландшафти, унікальна флора і фауна створюють основу для активного туризму екологічного та рекреаційного спрямування

Одним із перспективних напрямів розвитку активного туризму у областях України поза межами Карпатських гір є розвиток лижного туризму. Причому мова йде про надзвичайно популярний гірськолижний відпочинок, так і про скі-тури пересічною місцевістю. Досвід гірськолижних комплексів «Майдан» та «Казкова поляна» на Львівщині засвідчує, що такі споруди можна створювати у «негірських» районах. Зокрема, це знову ж таки громади на території Подільської височини, де середні висоти складають 300-400 м.

До того ж на базі вже створених гірськолижних комплексів можна організувати і скі-тури. Адже комплекси вже мають необхідну туристичну інфраструктуру, доцільно лише додатково організувати прокат бігових лиж. При цьому ландшафти Подільської височини взимку за своєю мальовничістю не поступаються Карпатським, а рух пересічною місцевістю з постійними спусками та підйомами може зробити такі маршрути досить атракційними, особливо для тих осіб, які в силу певних обставин не є прихильниками гірськолижного спорту.

Одним із перспективних напрямів розвитку активного туризму, як засвідчує досвід європейських країн, може бути велотуризм. Найпопулярнішими територіями для велосипедного туризму є Гологори, Розточчя, низкогір'я Карпат, Передкарпаття та Пасмове Побужжя в околицях Жовкви, територія Волинської та Рівненської областей.

Попри зростання популярності даного напрямку в Україні, він поки що не характеризується масовістю (на відміну від пішохідного туризму). Це зумовлено низкою чинників.

Передусім, даний вид туризму відносно «дорожчий» - потребує не лише якісного велосипеда, але й спеціального екіпірування; обладнання автомобіля спеціальними кріпленнями (багажниками) для перевезення велосипедів, наявності необхідної інфраструктури. У національних природних парках сьогодні активно створюються веломаршрути, але туристам зазвичай необхідно

добиратися до них власними автомобілями чи приміськими електропоїздами. Тривалі велоподорожі шосейними шляхами сьогодні є малопоширеними через їх непристосованість для даного виду подорожей у контексті безпеки (вузькі узбіччя, відсутність велодоріжок, станцій сервісного обслуговування). Тому, на наш погляд, перспективи масового розвитку даного виду туризму передусім пов'язані із діяльністю спеціалізованих туроператорів, турклубів або організацією велокомплексів (на зразок гірськолижних) у місцях концентрації веломаршрутів.

Водночас, траси для маунтінг-байкінгу можуть бути сезонною альтернативою для гірськолижних комплексів. У цьому контексті заслуговує увагу досвід Львівщини, де було реалізовано проекти «Велокарпатія» (на г. Погар поблизу Славського) та «Велобескиди» (на г.Буковиця у м. Борислав). Такі траси обладнують трамплінами типу: «дроп», «поворот із контрухилом», «трамплін зі столом», «волдрайд», «двогорбий трамплін» та ін. (рис. 3.3). В межах таких трас також можна проводити змагання з гравійних гонок, крос-кантрі марафону тощо.

Схожі підходи із організації велотуризму доцільно застосувати і для розвитку водного туризму. Поряд із основними його напрямками – рафтингом гірськими річками Карпат чи Дністровським каньйоном, у Західному регіоні доцільно популяризувати сплави рівнинними річками на байдарках (каяках). Як показує досвід сусідньої Польщі, саме такий напрям водного туризму може стати більш масовим, оскільки не потребує досконалих спеціальних навичок чи спортивної підготовки. Тим більше, що у західних областях України надзвичайно розвинута гідрографічна мережа відносно невеликих рівнинних річок, які протікають мальовничими місцями та привабливими туристичними регіонами. Це, зокрема: Західний і Південний Буг, Горинь, Смотрич, Збруч, Дністер, Стрипа, Стир, Солокія, Іква та багато інших.

Даний вид туризму доцільно розвивати комплексно. Наприклад, байдарочний маршрут, який триває декілька днів може включати:

- проживання у комфортабельних екобудиночках, садибах чи наметах на відведених стоянках;

- прогулянки на велосипедах або пішохідними маршрутами прилеглими територіями;
- катання верхи на конях або квадроциклах;
- спелеотуризм чи походи до водоспадів;
- спортивні змагання (футбол, волейбол), квести, вечори біля багаття;
- інші активності (нічний сплав, пейнтбол, польоти на повітряній кулі);
- відвідування історико-культурних пам'яток, розташованих вздовж маршруту.

У рамках міжнародних проєктів транскордонного співробітництва з Польщею доцільно також розвивати транскордонні велосипедні та річкові маршрути (рис. 3.3). Це допоможе привабити іноземних туристів, залучити додаткове фінансування для облаштування інфраструктури активного туризму, перейняти зарубіжний досвід в організації турів

Рис. 3.3 Розвиток активного туризму на Волині у рамках транскордонного співробітництва з Польщею [7]

Чудові умови для розвитку водного туризму існують у Волинській області, зокрема на території Шацького національного природного парку, де знаходиться низка мальовничих озер (в т.ч. найбільше озеро України Світязь) та лісових масивів. На Шацьких озерах можна займатися різними видами активностей (катання на човнах, катамаранах, яхтах, дайвінг, купання, водні види спорту) чи просто насолоджуватися краєвидами.

Унікальною природною пам'яткою Волині також є НПП «Припять-Стохід», що характеризується незайманою природою та автентичністю

поліського краю. Його часто називають «українською Амазонкою» (через сотні ходів річки Стохід). На території парку доцільно популяризувати водний маршрут зазначеною річкою під назвою "Мандрівка Поліссям, де Стохід і пісня". Екстрим маршруту полягає у складному орієнтуванні серед десятків вузьких рукавів річки, багато з яких багатководні на початку, стають підступною пасткою не маючи виходу [8].

Залучати молодь до занять активним туризмом доцільно шляхом розвитку його пригодницького напрямку, проведення різноманітних квестів, змагань зі спортивного орієнтування тощо. Для цього придатними є передусім території національних природних і регіональних ландшафтних парків та лісових масивів Львівщини, Волині, Рівненщини, Прикарпаття. Орієнтовані тематичні напрями таких квестів: «Скарби Довбуша» (Івано-Франківщина), «У пошуках лісової мавки» (Волинська область), «Слідами Чугайстра» (Львівська область) та ін. Також це можуть бути походи військово-патріотичного спрямування місцями відомих битв I і II світових воєн, криївок УПА, військових поховань, оборонними спорудами («Лінія Арпада», Поповицький і Тараканівський форти). Ще один напрям – активний туризм релігійно-паломницького спрямування – наприклад маршрути (пішохідні, автомобіле-пішохідні, велосипедні): «Святі джерела Львівщини» (с. Раковець, с. Грушів, с. Гніздичів, с. Монастирок, с. Заглинна), «Дерев'яні храми Львівщини», «Унікальні святині Галицького/Волинського/Подільського краю».

У період воєнного стану та після закінчення війни актуальним напрямом активного туризму є так званий PSY-туризм. Цей вид туризму є поєднанням фізичної рекреації та психологічної допомоги, які забезпечують соціальну та психологічну підтримку під час туристичного відпочинку [12]. Воєнний хаос, втрати, горе, стрес, міграція – це фактори, які впливають на зазначений вид туризму, на прагнення людей відволіктися. Водночас, активний відпочинок – у горах, на воді чи у лісі – це те, що може повернути людей до життя і відновити їхні фізичні та духовні сили. PSY-туризм можна розвивати у всіх регіонах.

Проблемою активного туризму в Україні загалом і у Західному регіоні зокрема є його індивідуальний або вузькоспеціалізований характер – на рівні

туристичних клубів чи гуртків. Зважаючи на це, вважаємо за необхідне, пропагувати відповідні поїздки на рівні туроператорів чи турагенств. Сьогодні туристам цікаві недорогі (вартістю до 500 грн) одноденні тури в межах регіону їхнього проживання.

Також значну роль у розвитку активного туризму можуть відіграти великі компанії, організовуючи та фінансуючи відповідні тури для своїх працівників. Як показує досвід європейських країн, зокрема Польщі, цей інструмент корпоративного управління – тимбилдінгу – є ефективним способом популяризації відповідних форм активного відпочинку, який згодом переноситься на сімейно-побутовий рівень.

3.2. Шляхи покращення організаційно-економічного, інфраструктурного та інформаційного забезпечення розвитку активного туризму в регіоні

Важливою складовою розвитку активного туризму та окремих його видів у Західному регіоні України є його організаційно-економічне, інфраструктурне та інформаційне забезпечення.

Україні, з огляду на історико-культурні особливості доцільно впроваджувати європейську модель розвитку активного туризму, яку використовують євроінтегровані сусіди-держави: Польща та країни Балтії. Ця модель передбачає активну участь держави у реалізації проєктів розвитку туристичної сфери, а також базується на державних дотаціях та інвестиціях у туристичну інфраструктуру: створення парків, алей, велосипедних доріжок, об'єктів сільського зеленого та екологічного туризму, єдиної мережі готелів, єдиної системи бронювання номерів та транспортних маршрутів, віртуальної системи одержання туристичної інформації тощо.

Особливість підходу сусідньої Польщі полягає у тому, що крім формулювання «програмних» напрямів та цілей розвитку туризму, важлива увага спеціалістами галузі приділяється маркетинговій оцінці існуючих туристичних продуктів, які можуть бути розвинуті, а також продуктів, які

можуть бути впроваджені за допомогою використання наявних туристичних ресурсів [20, с. 76]. При цьому здійснюється оцінка географічного поширення туристичних продуктів із наступним виокремленням туристичних зон в територіальному розрізі та визначенням їхньої спеціалізації, рекомендаціями можливих проєктів, заходів, які сприятимуть розвитку туризму на цих територіях. Польськими експертами використовуються маркетингові стратегії як засіб розвитку туристичної моделі певної території, регіону.

Для підприємців, які прагнуть розвивати активний туризм чи дотичні до нього екологічний або сільський зелений туризм держава повинна встановити низку пільг щодо оподаткування, кредитування, а також сприяти розвитку туристичної інфраструктури на засадах державно-приватного партнерства, популяризації регіональних брендів тощо.

Саме розвиток інфраструктури, на наш погляд, є одним із ключових напрямів удосконалення організаційно-економічного забезпечення та популяризації активного туризму у Західному регіоні України. Мова йде передусім про належне облаштування туристичних маршрутів: розчищення стежок, маркування, знакування; встановлення інформаційних стендів про маршрут та його об'єкти різними мовами; організація наметових таборів, місць відпочинку туристів, забезпечення належного стану під'їзних автошляхів тощо.

На жаль, попри велику кількість маршрутів активного туризму в областях Західного регіону України багато із них є немаркованими і незнакованими. Наприклад, у Львівській області потребують капітального відновлення окремих ділянок 27% велосипедних шляхів та 10% пішохідних. Відновлення знакування необхідно здійснити на 33% і 12,5% цих маршрутів відповідно.

Однак, якщо ще із пішохідним туризмом ситуація є більш менш прийнятною, то для розвитку велотуризму інфраструктура має ключове значення. Як показує досвід європейських країн, передусім Польщі, створення належним чином обладнаних веломаршрутів може дати значний поштовх для розвитку цього туристичного напрямку. У сусідній країні, зокрема, був реалізований проєкт «Green Velo», у рамках якого було створено маршрут

довжиною близько 2000 км, що проходить з півночі на південь країни вздовж східного кордону територією п'яти воєводств. Майже 580 км (29% довжини маршруту) – це ділянки, що ведуть через лісові масиви, а 180 км (9% довжини маршруту) – по долинах річок.

Унікальність та різноманітність регіонів, якими пролягає веломаршрут, підкреслюють туристичні об'єкти, як ті, що розташовані безпосередньо на маршруті, так і ті, що знаходяться в 20-кілометровому «коридорі» обабіч маршруту. Для користувачів розроблений спеціальний мобільний додаток, широкий набір опцій якого дозволяє налаштувати маршрут відповідно до потреб користувача за параметрами: довжина, складність, регіон, відповідний варіант – для сімейних подорожей, для любителів історії.

Шлях охоплює понад 400 туристичних атракцій, пролягає територією 5 національних природних парків та 15 ландшафтних парків. Вздовж нього проходять більше 10 тис. км інших помаркованих веломаршрутів. Також на шляху виділено 12 так званих «велосипедних царств» - привабливих регіонів, у яких слід запланувати більш тривалий відпочинок. Туристам пропонується понад 100 одноденних поїздок і поїздок на вихідні, а також багатоденні велосипедні рейди.

З урахуванням досвіду Польщі вважаємо, що для розвитку велотуризму у Західному регіоні України першочерговими є наступні заходи:

- Будівництво велодоріжок вздовж автомобільних шляхів – це дозволить значно підвищити безпеку туристів під час подорожі (рис. 3.4);
- Маркування та знакування велошляхів. Встановлення інформаційних стендів з інформацією про туристичні об'єкти, або розміщення на вказівниках QR –кодів, за якими велотурист міг би отримати інформацію про об'єкти по маршруту подорожі;
- Створення паркінгів для велотуристів біля туристичних об'єктів
- Створення мобільного додатку із інформацією про веломаршрути, туристичні та інфраструктурні об'єкти;

- Будівництво місць обслуговування велотуристів яке включатиме: станцію технічного обслуговування, кемпінг, веломагазини, заклади харчування, побутові та сервісні приміщення.

Рис. 3.4 - Велодоріжка вздовж польової дороги у Польщі

На наш погляд такі станції доцільно будувати поблизу діючих туристичних об'єктів (ключові точки маршруту) або об'єктів, які є цікавими для туристів, однак знаходяться поза межами популярних туристичних центрів або віддалених населених пунктах.

Доцільним є розмежування типів станцій:

- проміжні (паркінг, заклади харчування, станції самообслуговування, туалети) – кожні 15-20 км. Приклад обладнання станції самообслуговування наведений на рис.3.5.

- базові (паркінг, заклади колективного розміщення і харчування, професійний велосервіс+магазин, туалети, душові) – кожні 50 км.

- прокатні пункти велосипедів та велосипедного спорядження – кожні 100-150 км.

Даний вид сервісу, на наш погляд доцільно організувати за принципом прокату велосипедів чи електросамокатів у великих містах. Такий сервіс особливо підходить для туристів, які прагнуть поєднати різні типи активного відпочинку або різні види подорожей (в т.ч автомобілем) і не користуватися при

цьому власним велосипедом або не мають кріплень на автомобілі для перевезення велосипедів.

Рис. 3.5 Станція самообслуговування для велосипедів у Німеччині

Сервіс доцільний для велотуристів, які подорожують протяжним веломаршрутом – із міста в місто, або у місцях відпочинку та рекреації, де є короткі веломаршрути чи байк-парки (наприклад маршрути проекту «Велобескиди, маршрути у Національних природних парках тощо). При цьому зважаючи на різноманіття потреб людей у прокатних пунктах повинні бути різні типи велосипедів: шосейні, спортивні, електричні.

Аналогічно, потребують обладнання і водні шляхи активного туризму. Це, зокрема, пункти прокату човнів і інших водних транспортних засобів, інвентарю, магазинчики біля води, берегові стоянки і наметові табори.

Розвиток активного туризму на рівні місцевих громад потребує належної організації процесу створення нових туристичних маршрутів та стежок.

Основні завдання та теоретично-практичні аспекти проектування маршрутів активного туризму полягають у наступному:

1) систематизація всієї доступної фондової інформації з першоджерел про історичне минуле території, де буде знаходитися чи у майбутньому пролягатиме проєктований туристичний маршрут;

2) вивчення попереднього досвіду та методичних підходів щодо розробки та успішної реалізації проєктів у сфері активного туризму;

3) збір необхідної нормативної документації щодо території проходження активного туристичного маршруту;

4) визначення інформаційно-рекреаційних пунктів для надання туристам загальної і спеціалізованої інформації щодо історико-культурної та природної унікальності, цінності територій пролягання маршруту чи об'єктів, вздовж нього, а також розробка макету інформаційних та інструкційних матеріалів;

5) облаштування туристичного маршруту інформаційними стендами, вказівниками, банерами, щитами, маркерами, пунктами відпочинку (альтанками, столами, лавками) тощо;

7) розробка інформаційних та інструкційних матеріалів для кращої візуалізаційної та рекламування проєкту, застосування інструментів брендингу території чи маршруту (інформаційні буклети, флаєри, календарі, блокноти та ручки з логотипом назви туристичного маршруту, реклама у соцмережах тощо);

8) розширення та якісне покращення освітніх можливостей природоохоронних територій та об'єктів, популяризація здорового способу життя та активних подорожей серед широких верств населення.

Прокладати маршрути активного туризму доцільно: еколокаціями, природоохоронними територіями, туристичні атракції, гастролокації (фермерські господарства); повз історико-культурні об'єкти, пам'ятки архітектури, історичні міста. При цьому потрібно враховувати тип проєктованого шляху: короткотерміновий маршрут (прогулянковий чи екстремальний); пізнавальна екостежка, багатоденний похід (варто врахувати розміщення місць для палаткових стоянок чи інших умов для ночівлі, харчування, доступу до води)

Організаційні процедури розробки туристичного маршруту охоплюють декілька послідовних кроків (рис. 3.6)

Окрім того, важливим елементом розвитку активного туризму є належна промоція туристичних шляхів за допомогою інноваційних маркетингових інструментів. Організаційні засади цього процесу ілюструє рис. 3.7.

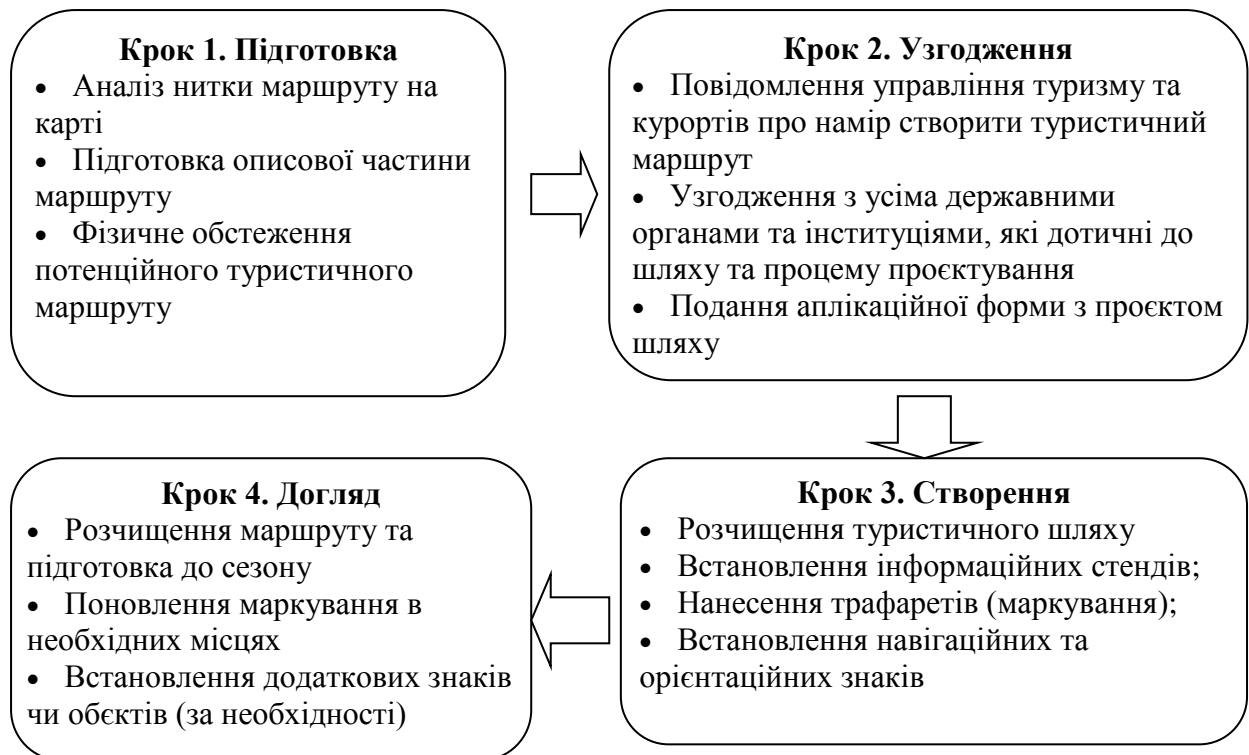

Рис. 3.6 – Послідовність розробки маршруту активного туризму

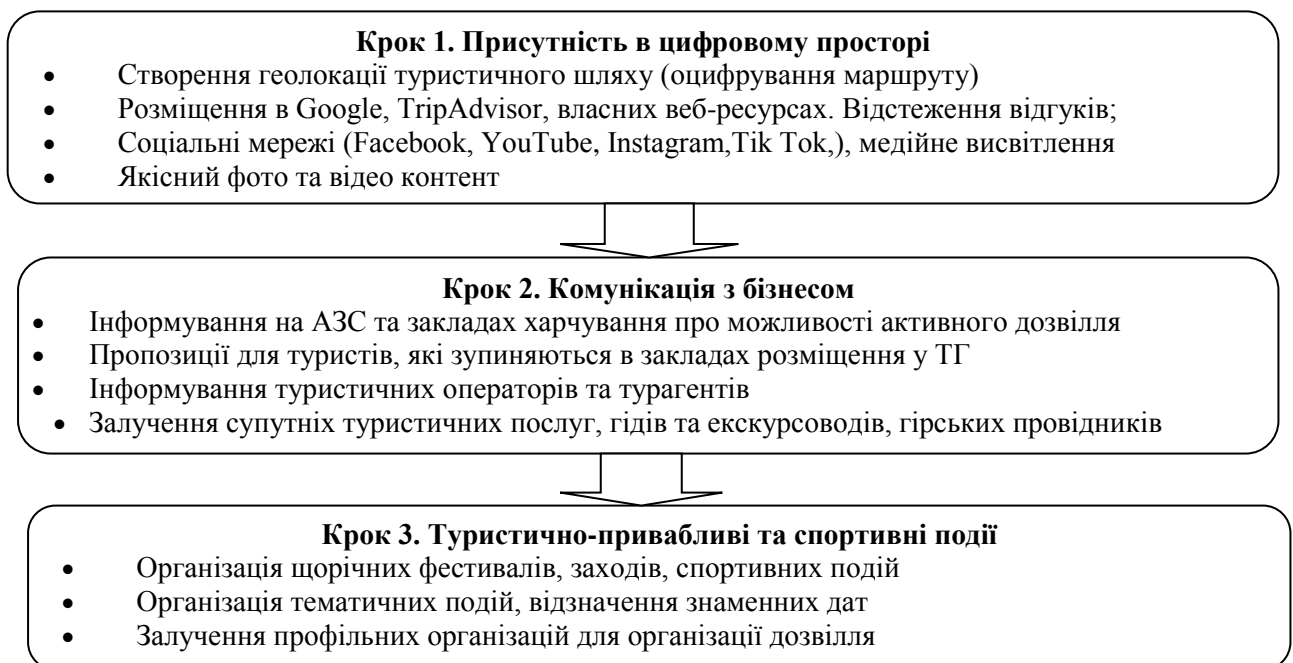

Рис. 3.7 Організація просування маршруту активного туризму [37]

Розвиток активного туризму у Західному регіоні України також потребує залучення до цього процесу туристичних операторів та турагенцій, туристичних та спортивних клубів (в т.ч. межах навчальних закладів), релігійних громад. Саме вони повинні виступати основними організаторами та промоутерами цього виду туристичних подорожей, а також формувати комплексний туристичний продукт.

РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ

4.1. Основи охорони праці та заходи безпеки під час організації туристичних подорожей

Охорона праці є важливим аспектом активного туризму, оскільки включає ризики, пов'язані з фізичною активністю, взаємодією з природою та здійсненням різних видів діяльності.

Створення системи охорони праці на підприємствах туристичної індустрії передбачене Кодексом цивільного захисту України. У загальному, законодавство про охорону праці складається з цього Кодексу, Кодексу законів про працю України, Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності" та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів.

Туристичні групи формуються з осіб, які об'єднуються на добровільних засадах спільними інтересами, мають відповідний вік, туристичний досвід і здійснюють підготовку запланованої туристичної подорожі.

Учасники та керівники комбінованих походів, що включають ділянки маршруту з різних видів туризму, повинні мати відповідний туристичний досвід проходження таких ділянок.

Аналіз стану охорони праці під час активного туризму може включати такі елементи:

1. Ідентифікація потенційних ризиків: Аналіз стану охорони праці повинен початися з ідентифікації потенційних ризиків, які можуть виникнути під час активного туризму. Це можуть бути ризики, пов'язані з падіннями, травмами, перевантаженням, випаданням у воду, ураженням елементами природи тощо.

2. Оцінка ризиків: Після ідентифікації ризиків необхідно оцінити їх важливість та ймовірність виникнення. Це дозволить визначити пріоритетність заходів з охорони праці та розробити відповідні стратегії мінімізації ризиків.

3. Розробка процедур безпеки: На основі оцінки ризиків розробляються процедури та правила, які спрямовані на запобігання та управління ризиками. Це можуть бути правила поведінки під час активних видів відпочинку, інструкції щодо безпеки, вимоги до використання захисного спорядження, проведення навчань та ін.

4. Забезпечення безпеки обладнання: Особлива увага має бути приділена безпеці обладнання, що використовується в активному туризмі. Це можуть бути альпіністські репелли, канати, каяки, велосипеди тощо. Вони повинні бути періодично перевіряні на наявність пошкоджень та забезпечувати належний рівень безпеки.

5. Навчання та підготовка персоналу: Особливо в комерційних формах активного туризму, персонал повинен мати відповідну підготовку та знання з охорони праці. Це може включати навчання з першої допомоги, технік безпеки, екстрених ситуацій тощо.

6. Встановлення моніторингових та звітних систем: Для ефективного контролю стану охорони праці в активному туризмі, важливо встановити моніторингові та звітні системи. Це можуть бути регулярні огляди безпеки, фіксація випадків нещасних випадків або порушень безпеки, аналіз причин та прийняття відповідних заходів.

Важливо, щоб організатори активного туризму та учасники виявляли відповідальність та дотримувалися правил безпеки.

До небажаних наслідків у поході можуть призвести погане знання маршруту, темп руху, що не відповідає підготовленості туристів, низька дисципліна в групі, відсутність необхідного спорядження, невиконання правил купань і навчання плавання, самовільне спускання на лижах з гір, неправильна поведінка при виявленні вибухонебезпечних предметів, несприятливі метеорологічні умови, низький рівень технічної і тактичної підготовленості туристів, невміння долати природні перешкоди, зустріч з дикими тваринами і плазунами, отруйні рослини, недоброякісні продукти харчування тощо.

Згадане вище трапляється через недосвідченість членів групи або керівника, який погано організував всебічну підготовку учасників походу, не

ознайомився як слід з районом мандрівки, складними ділянками маршруту і не намітив способи їх подолання. Керівник групи має твердо знати правила організації і проведення самодіяльних туристичних походів і мандрівок, методичні рекомендації щодо безпечного проходження маршруту і постійно стежити за суворим дотриманням дисципліни в туристичній групі.

Вказані правила повинен вивчати не тільки керівник, а й усі учасники походу, які відповідно до них проходять всебічну підготовку і виконують вказівки керівника групи. До початку походу кожен турист повинен прослухати цикл лекцій, бесід, ознайомитися з інструкціями.

Протягом усього походу слід суворо дотримувати санітарно-гігієнічних правил.

З метою запобігання нещасних випадків і захворювань не рекомендується пересуватися під час грози, сильного вітру, хуртовини, в туман, за винятком екстремальних ситуацій; необхідно суворо дотримуватися всіх вимог безпеки.

Не слід пересуватися після дощу по камінню, осипах, стрімких схилах. Круті схили, обривисті береги річок потрібно проходити з послабленими лямками на рюкзаках і страхувальними мотузками.

Не варто планувати пересування групи в спеку. Перебуваючи на сонці, потрібно одягати панаму або кашкет, сонцезахисні окуляри.

Якщо на шляху групи виникла пожежа, яку загасити самотужки неможливо, туристи терміново відходять у безпечне місце і, коли це можливо, сповіщають про побачене в сільраду, протипожежну охорону або поліцію.

При переході групи по кризі замерзлої річки чи озера слід перевірити відсутність тріщин, вимоїн, повітряного простору між шарами льоду або між льодом і водою. Лід має бути не менше 10 см завтовшки. Той, хто в групі йде першим, страхується мотузкою.

Страхування необхідне на всіх небезпечних ділянках маршруту. Керівник групи приймає рішення щодо його організації, способу здійснення і розміщення туристів.

Одяг туристів має відповідати порі року і погоді. При похолоданні слід більше рухатись, на привалах надягати теплі речі, пити гарячий чай, каву. В сиру

погоду, якщо є можливість, треба просушити одяг, взуття, спальні мішки, рукавички, шкарпетки, намети.

Щоб їжа не стала причиною отруєння, дотримуйтесь таких правил: молоко обов'язково кип'ятіть, не вживайте варені ковбаси, продукти, які втратили звичайний вигляд, колір і запах, консерви з банок, що здулися. Питну воду, набрану у випадкових джерелах, обов'язково слід кип'ятити!

Аналіз стану охорони праці допомагає виявити потенційні небезпеки та розробити стратегії для запобігання нещасним випадкам та забезпечення безпеки під час активного туризму

4.2. Пожежна безпека

Усі учасники активного туристичного походу зобов'язані дотримуватися «Правил пожежної безпеки», якими передбачено, що в пожежонебезпечний період (з часу, коли йде сніг до настання стійкої дощової осінньої погоди або випадання снігу) забороняється розпалювати багаття в хвойних молодняках, на старих згарищах, ділянках лісу, пошкодженого вітровалом і буреломом, на торфовиськах, захаращених хмизом і деревиною порубах, у місцях з висохлою травою, під кронами дерев.

Вогнище слід розкласти у спеціально відведеному місці або ж там, де його розклали раніше. Як стверджують спеціалісти, багаття на 5-7 років цілком виводить з ладу ділянку землі, на якій воно було розкладене. Вогнище заливають водою, розгрібають палкою. Якщо води поблизу немає, необхідно засипати місце багаття шаром землі товщиною 10 см.

Там, де вогнище розкладається вперше, рекомендується розкопати дернину на площадці діаметром не менше 1 м, а при відході місце вогнища залити водою та закласти дерниною.

Не можна розкласти вогонь під кроною і на корінні дерева, поблизу смолистих пеньків. Небезпечно розпалювати багаття у хвойних молодняках, на ділянках з сухим очеретом або сухою травою. У молодому хвойному лісі крони низько опущені, навіть слабкий вогонь може спалити ліс або обпалити тонку

кору дерев. У борах легко загоряються сухі мохи, тому багаття не дозволяється розкладати навіть поряд з такими ділянками лісу.

На кам'янистих розсипах між камінням може нагромаджуватись горючий матеріал, вогонь між каменями може поширюватись на значну площу. На торфовищах торф тліє навіть тоді, коли він здається вологим. Дуже горючим є рослинний матеріал на захаращених зрубках- сонце його тут добре висушує.

Відповідно до діючих вимог, туристичні групи та загони повинні мати протипожежний інвентар. На групу з 6-10 чоловік треба мати одну сокиру і одне відро, а з 11-30 чоловік - 3 лопати, 2 сокири, пилку і троє відер. Якщо у групі цього інвентаря не буде, працівники державно- лісової охорони можуть повернути їх на турбазу.

Працівникам усіх підприємств, організацій, установ, громадянам заборонено випалювати траву на лісових галявинах, просіках, луках і стерні на землях державного лісового фонду та на полях, що безпосередньо прилягають до лісу або захисних лісонасаджень.

Громадяни, виявивши лісову пожежу, зобов'язані негайно вжити заходів до її гасіння, а якщо власними силами це зробити не можливо, повідомити про неї працівників лісового господарства, міліцію, місцеву владу.

Якщо пожежа тільки почалася, її легко загасити. Пізніше треба залучати багато людей, техніку, матеріальні засоби, витратити немало часу. При загорянні лісу перш за все треба зорієнтуватись, визначити напрямок руху вогню. Не слід наближатись до густих хвойних молодняків, захаращених ділянок, вони можуть раптово спалахнути. Небезпечно перебувати в диму - можна задихнутись. Щоб зменшити дію диму, треба дихати через тканину (краще мокру), намагатися якнайшвидше вийти з зони задимлення.

Найпростіші способи гасіння лісової пожежі доступні всім: вогонь заливають водою, збивають гілками, засипають землею. Слабкий і середньої сили вогонь при низовій пожежі збивають пучками одно- двометрових гілок листяних порід. При цьому рухаються поряд з краєм вогню, вибираючи місця, вільні від дерев, пеньків, вітровалу. Вогонь збивають на вже вигорілу площу,

ніби змітаючи його всередину пожарища. В першу чергу збивають вогонь, який іде за вітром. Якщо діяти швидко і чітко, то пожежа буде ліквідована.

Край вогню можна заливати водою або закидати землею, використовуючи при цьому лопати. Велику пожежу гасять спеціалісти.

Після того, як вогонь загашено, пожарища обходять, ретельно ліквідовують усі ознаки горіння, тліючі об'єкти заливають водою або засипають землею до повного припинення диму.

4.3.Інструкція з охорони праці та пожежної безпеки

Примірна Інструкція з охорони праці при туристичних походів, екскурсій, експедицій

1. Загальні вимоги охорони праці

1.1. До туристських походів, екскурсій та експедицій допускаються особи, які пройшли інструктаж з охорони праці, медичний огляд і не мають протипоказань за станом здоров'я.

1.2. При проведенні туристських походів, екскурсій і експедицій їх учасники зобов'язані дотримуватися правил поведінки, встановлених режимів пересування та відпочинку.

1.3. При проведенні туристичних походів, екскурсій і експедицій можливий вплив на їх учасників наступних небезпечних факторів:

- зміна встановленого маршруту руху, самовільне залишення місця розташування групи;
- потертості ніг при неправильному підборі взуття;
- травмування ніг при пересуванні без належного взуття чи одягу;
- укуси отруйними тваринами, плазунами і комахами;
- отруєння отруйними рослинами, плодами та грибами;
- зараження шлунково-кишковими хворобами при вживанні води з неперевірених відкритих водойм;
- травмування внаслідок природних явищ (сонячний удар, блискавка тощо).

1.4. При проведенні туристичних походів, екскурсій і експедицій групи повинен супроводжувати досвідчений керівник.

1.5. Для надання першої медичної допомоги при травмах обов'язково мати медичну аптечку з набором необхідних медикаментів і перев'язувальних засобів.

1.6. При нещасному випадку потерпілий або очевидець нещасного випадку зобов'язаний негайно повідомити про це керівнику походу (екскурсії, експедиції). Потерпілому повинна бути надана перша медична допомога або його супроводжують в медичний заклад.

1.8. Учасники походу повинні дотримуватися встановленого порядку проведення туристичного походу, екскурсії чи експедиції і правил особистої гігієни.

2. Вимоги охорони праці перед проведенням туристичного походу, екскурсії, експедиції

2.1. Для проведення пішохідного (VELO-, мото-, лижного, гірського) туристського походу чи експедиції тривалістю більше 15 км або більше доби формується група осіб з урахуванням фізичних, психологічних та комунікативних якостей особистості.

2.2. Керівник багатоденного туристського походу чи експедиції (більше 2-х діб) повинен добре знати маршрут експедиції, природні та кліматичні особливості місцевості, криміногенну ситуацію в даному районі і володіти навичками (мати досвід) керівництва туристичними походами даного виду.

2.3. Керівник багатоденного походу повинен володіти варіантами термінової евакуації групи з місцевості, на якій планується туристичний маршрут і мати телефонний зв'язок з рятувальними службами.

2.4. Учасники походу повинні пройти відповідний інструктаж, медичний огляд і подати довідку про стан здоров'я.

2.6. Учасники походу повинні знати його мету і бути ознайомлені з місцевістю (районом, об'єктом), за якою буде проходити маршрут.

2.7. Якщо учасники походу беруть сухі пайки, то керівник повинен перевірити їх вміст. Використання швидкопсувних і консервованих продуктів не допускається.

2.8. Учасники походу повинні мати зручний одяг та взуття, що не обмежують рухів, відповідають сезону і погоді. Для запобігання травм і укусів ніг слід одягти штани або інший подібний одяг.

3. Вимоги охорони праці під час проведення туристичного походу, екскурсії, експедиції

Учасники туристичного походу повинні:

3.1. Дотримуватися дисципліни, виконувати всі вказівки керівника та його заступника, самостійно не змінювати встановлений маршрут руху і не залишати місце розташування групи.

3.2. Дотримуватися правил дорожнього руху при пересуванні по населеному пункті, правила перевезень автомобільним, залізничним та авіатранспортом.

3.3. У разі необхідності розведення багаття дотримуватися правил пожежної безпеки, не використовувати паливно-мастильні суміші.

3.4. Не пробувати на смак будь-які рослини, плоди і гриби.

3.5. Не чіпати руками отруйних і небезпечних тварин, плазунів, комах, рослини і гриби, а також колючі рослини і чагарники.

3.6. При пересуванні не знімати взуття і не ходити босоніж.

3.7. Щоб уникнути зараження шлунково-кишковими захворюваннями не пити воду з відкритих неперевірених водойм, використовувати для цього питну воду з фляжки, яку необхідно брати з собою, або кип'ячену воду.

3.8. Дотримуватися правил особистої гігієни, своєчасно інформувати керівника прогулянки, туристичного походу, екскурсії та експедиції про погіршення стану здоров'я або травми.

3.9. Поважати місцеві традиції і звичаї, дбайливо ставитися до природи, пам'яток історії і культури, до особистого і групового майна.

4. Вимоги охорони праці в аварійних ситуаціях

4.1. Керівник групи або її члени зобов'язані при отриманні травми надати першу медичну допомогу потерпілому, при необхідності відправити його в найближчу лікувальну установу і повідомити про це адміністрацію установи.

5. Після закінчення туристичного походу, екскурсії, експедиції

- 5.1. Керівники повинні перевірити за списком наявність членів групи.
- 5.2. Учасники групи повинні перевірити наявність і здати на зберігання туристське спорядження.
- 5.3. Усі члени групи повинні прийняти душ або вмити обличчя і руки з милом.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Останніми роками все більшої популярності набуває активна форма відпочинку, а щорічна чисельність прихильників активного відпочинку у природному середовищі в світі становить сотні мільйонів осіб. Активний туризм набув статусу одного з найбільш перспективних сегментів туристичної галузі. Постійно з'являються нові та розвиваються існуючі види активного відпочинку у всіх сферах природного середовища: на землі і під землею, на воді і під водою, а також в повітрі.

2. Класифікація активного туризму здійснюється у рамках загальної класифікації туризму. Основними його видами є: пішохідний, гірський, лижний, водний та велотуризм. В межах кожного виду туризму можна виділити його спортивні та екстремальні різновиди: наприклад у водному туризмі – це рафтинг, дайвінг, віндсерфінг; у лижному туризмі – гірські лижі, сноубординг, у велосипедному –маунтінбайк.

3. Основу розвитку активного туризму безумовно складають природні ресурси. Основні види активного туризму пов'язані передусім із рухом відповідними природно-географічними територіями. Водночас, активний туризм поєднує спортивно-оздоровчу та рекреаційну функції із пізнавальною, а також із заходами культурного розвитку та національно-патріотичного виховання.

4. У складі орографічних ресурсів важливе місце займають печери, які використовуються для розвитку такого специфічного напрямку активного туризму як спелеотуризм. Серед областей Західного регіону України більшість найвідоміших печер знаходять у Тернопільській області. Це зокрема печери: Оптимістична, Млинки, Кришталева, Ветреба, Озерна. У Чернівецькій області знаходяться печери: Попелюшка, Скитська, Буковинка. У Закарпатській області чудовими умовами для розвитку спелеотуризму характеризується Тячівський район. Тут розташовані близько 30 карстових печер.

5. У Карпатському регіоні також є всі умови для розвитку лижного туризму. Однак, тривалі лижні походи сьогодні практично не користуються популярністю

туристів. Свідченням цього є те, що серед десятків шляхів активного туризму у кожній області, знайшлося місце лише двом лижним маршрутам: 1) «Острівна гора Манчул» у Закарпатській області – довжиною 25 км; 2) місцевий маршрут №5001 «сmt. Славське – г.Ільза – с. Волосянка (Львівська область) – довжиною 10 км. Натомість активно розвивається гірськолижний туризм, який є однією із найпопулярніших форм зимового активного відпочинку.

6. Найбільш придатними для розвитку водного виду туризму є ресурси Карпатського та Вижницького національних парків. Загалом, у Карпатському регіоні водний туризм організований на річках: Дністер, Черемош (Білий та Чорний), Прут, Чорна Тиса, Латориця, Лімниця.

7. Туристичні маршрути Західного регіону України спроможні задовольнити потреби найвибагливіших активних туристів, оскільки характеризуються широким різноманіттям у контексті рівня складності, тривалості, протяжності, комплексності, інфраструктурного забезпечення. Найбільшим різноманіттям активних туристичних маршрутів характеризується Закарпаття. В області функціонує близько 100 туристичних маршрутів. Велосипедний туризм менш популярний порівняно із пішохідним, але належить до таких, що динамічно розвиваються. У його складі такі різновиди – шосейними дорогами до відомих туристичних локацій, велосипедні прогулянки природними ландшафтами, спортивно-екстремальний велотуризм – поїздки складними гірськими маршрутами.

8. Як показали проведені нами дослідження, попри низку позитивних досягнень, туристично-ресурсний потенціал Західного регіону України поки що використовується не у повній мірі. Його характеристики дозволяють як розширювати існуючі, так і розвивати нові «нішеві» напрями активного туризму в межах уже діючих його видів. У цьому контексті заслуговує на увагу досвід Польщі, Словаччини, Чехії, Румунії та інших країн, у яких наявні схожі із Західним регіоном України природно-рекреаційні ресурси та історико-культурні пам'ятки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Активний туризм як соціальне явище. Методика підготовки маршрутів з активними способами руху. Географіка. Географічний портал URL:http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/kraeznavstvo_i_turizm/aktivnij_turizm_jak_socialne_javishhe/63-1-0-826 (Дата звернення: 19.04.2023).
2. Активний туризм. Всесвітня туристична організація. URL: <https://www.unwto.org/newsen/press-release/2011-06-30/challenges>. (дата звернення: 06.05.2023).
3. Благій В.О., Шиманський Г.М. Активний туризм в структурі дозвіллевої діяльності підлітків. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства» (м. Запоріжжя, 25 листопада 2022 р.). Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. 770 с. С.65-68.
4. Блистів Т. В. Теорія і практика туристичних походів :навчальний посібник. Львів : НВФ «Українські технології», 2006. 132 с.
5. Велосипедний маршрут Green Velo. URL:<https://greenvelo.pl/ru/detal/1-greenvelo-marshrut-green-velo> (Дата звернення: 30.03.2023).
6. Верменич Я.В. Західна Україна як термін. Енциклопедія історії України. Київ : Наукова думка, 2005. Т. 3 : Е – Й. 672 с. С. 290-291.
7. Від Влодави до Замостя: волиняни переймали польський досвід промоції та ефективного брендування туристичного потенціалу краю. *Волинські новини*. URL:<https://www.volynnews.com/news/all/vid-vlodavy-do-zamostia-volyniany-pereymaly-polskyu-dosvid-promotsiyi/>(Дата звернення: 04.04.2023).
8. Водний туризм на річці Стохід. URL:<https://www.volynnews.com/news/authority/vodnyu-turyzm-na-stokhodi/> (Дата звернення: 04.03.2023).
9. Гірський туризм. Світ туризму. URL: <http://tursvit.info/girskij-turyzm/> (дата звернення: 06.05.2023)
- 10.Говерла – всі маршрути сходження. URL:<https://kuliarpohod.com/ua/articles/dost-pohod/vse-marshruty-na-goverlu/> (Дата звернення: 01.05.2023).

11. Грабовський Ю. А. Організація та проведення спортивних туристських походів : Навчальний посібник. Херсон: Видавництво ХДУ, 2006. 120 с.
12. Гритчук Г. «PSY-туризм» як комплекс психології та туризму. ЛОГОС. Мистецтво наукової думки, 2019, №4, с. 12-15.
13. Громадська організація «Українська асоціація активного та екологічного туризму». URL:<http://www.uaeta.net/> (Дата звернення: 15.03.2023).
14. Деробчинська А.В. Розвиток активного туризму в Україні. Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. «Сучасні тенденції розвитку туризму». Частина II. Миколаїв: ВП «МФ КНУКІМ», 2015. 145 с. С.27-30.
15. Державна служба статистики України. URL:<https://www.ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення: 2.03.2023)
16. Директорка департаменту культури та туризму Тернопільської ОВА Світлана Байталюк: «Тернопільщину бачимо як своєрідний туристський хаб». URL:<https://ukurier.gov.ua/uk/articles/direktorka-departamentu-kulturi-ta-turizmu-ternopi/> (Дата звернення: 22.03.2023).
17. Закарпатський туристичний шлях. URL:<https://karpaty.rocks/zakarpatskiy-turistichniy-shlyah> (Дата звернення: 11.04.2023).
18. Зінько Ю. Екологічні аспекти рекреаційно-туристичної діяльності в Українських Карпатах. *Екологічна ситуація в Карпатах на початку XXI століття: сучасний стан і шляхи вирішення проблем* : матеріали Міжнар. конф. Львів, 2013. С. 56–64.
19. Інфраструктура активного туризму. Для чого це громадам. URL:<https://docs.google.com/presentation/d/16pHvgrftWszgJjpchNJLF9QNTSEFDB5S/edit#slide=id.p10> (Дата звернення: 30.05.2023).
20. Ковальська Л., Мариневич І. Європейський досвід розвитку туризму в Україні. World Science. 2018. № 1(29), Vol.1. Р. 83–87.
21. Колотуха О.В. Геопросторова організація спортивного туризму: монографія. Кіровоград: ФО-П Александрова М.В., 2015. 448 с.
22. Колотуха О.В. Теоретико-методичні засади активного туризму. Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 4. С. 104-108.

23. Корнієнко О. М., С. В. Булатов. Активний туризм : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вид. 2-ге перер. і доп. Запоріжжя : НУ «Запорізькаполітехніка», 2022. – 293 с.
24. Кривенкова Р.Ю. Зарубіжний досвід формування туристичного потенціалу URL:http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2019/43.pdf (Дата звернення: 18.05.2023).
25. Лівак П.Є., Полухін Ю.В., Стешиц А.В. Активний відпочинок: види і різновиди активного туризму, їх сутність. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Вип. 7 (152). 2022. С. 79-83.
26. Лісове господарство України -2019. URL:http://ekoinform.com.ua/wp-content/uploads/2019/01/Brosura_DALR_2019_UA-web.pdf (Дата звернення: 18.05.2023).
27. Мальська М.П., Гамкало М.З., Романів П.В. Активний туризм: теорія та практика: підручник. Київ: Видавець ФОП Піча Ю.В., 2022. 252 с.
28. Мальська М.П., Н.В. Антонюк, Н.М. Ганич Міжнародний туризм і сфера послуг: підручник. К.: Знання, 2008. 661 с.
29. Нинько Д. Кількість туристів в Україні зросла на чверть у 2021 році. URL:<https://www.dw.com/uk/kilkist-turystiv-v-ukraini-zrosla-na-chvert-u-2021-rotsi/a-60502166> (Дата звернення: 27.02.2023).
30. Оновлено обмеження та дозволи на подорожі Україною. ДАРТ. URL:<https://interfax.com.ua/news/general/912399.html> (Дата звернення: 08.05.2023).
31. Пазенюк В. С. Філософія туризму : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2004. 268 с.
32. Пангелов Б. П. Організація і проведення туристськокраєзнавчих подорожей : Навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2010. 248 с.
33. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство : навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2009. 352 с.
34. Паньків Н.Є. Качалуба Х. Г. Тенденції розвитку активних видів туризму в Івано-Франківській області. *Вісник Хмельницького національного університету*, 2021, № 2. С. 150-159.

35. Пригодницький, екстремальний туризм.
URL: <http://rtic.if.ua/extremetourism.html> (Дата звернення: 16.02.2023).
36. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. №324/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 31. Ст.24.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
37. Путівник Карпатами. URL: <https://karpaty.rocks/tracks?category%5B%5D=6158>.
(Дата звернення: 27.04.2023)
38. Рафтинг в Україні: Топ-10 місць, куди поїхати на сплав по річці.
URL: https://ua.igotoworld.com/ua/article/1266_rafting-v-ukrajini-top-10-misc-kudi-rojihati-na-splav-po-richci.htm (Дата звернення: 20.03.2023).
39. Реєстр Туристичних маршрутів Закарпаття. URL: <https://zaktour.gov.ua/> (Дата звернення: 20.03.2023).
40. Розвиток активного туризму в Україні. Все про туризм: туристична бібліотека. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/derebchynska.htm (дата звернення: 06.04.2023).
41. Сутність активного туризму. URL: https://www.academia.edu/35730315/%D0%95%D1%81%D0%B5_ (Дата звернення: 01.02.2023).
42. Турзбір в Україні за перше півріччя 2022 року зріс майже на 29%. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/turzbir-v-ukrayini-za-pershe-pivrichchya-2022-roku-zris-mayzhe-na-29> (Дата звернення: 07.04.2023).
43. Хвилі успіху. Які види відпочинку на воді доступні українцям: від рафтингу до яхтингу і SUP-бордів. URL: <https://focus.ua/uk/lifestyle/489178-kakie-vidy-otdyha-na-vode-dostupny-ukraincam> (Дата звернення: 15.05.2023).
44. Чмирьова Л.Ю., Федяй Н.О. Районування території України як один з факторів просторового соціально-економічного розвитку регіонів. Ефективна економіка. 2013.
45. Що таке велосипедний туризм як спосіб активного відпочинку? «Велоцентр», статті. URL: <https://velocentr.pl.ua/velosipednij-turizm> (Дата звернення: 04.04.2023).
46. Global Adventure Travel Trade Association. URL: www.info@adventuretravel.biz.
(Дата звернення: 21.02.2023).